

విన్నపము.

ఈసారంగధరద్విపదను పెద్దాడగ్రామనివాసియు విశ్వ
కర్త మతస్థుఁడు నగు బాణాల శంభుదాసకవి రచించినాఁడు.
గౌరవమంత్రికృత హరిశ్చంద్రద్విపదతో నించుమించుగాఁ
దులఁదూగునట్లు రసోత్తరంగంబును సుబోధంబును మృదు
మధురంబును నీతిధర్మజ్ఞానప్రదంబును స్త్రీబాలాది సర్వ
జన పఠనార్హంబును అగు నీప్రబంధము బజాటుపుస్తక
ములలో కవికృత లేఖకకృత ముద్రకకృతదోషములతో
నిండియుండుటం గాంచి రసాభిమానముచే యథామతి
సర్వదోషములఁ దొలఁగించి లఘుటిప్పణముతో నిట్లు
ముద్రించినాఁడను.

ఏప్రిల్ 1914.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి.

సారంగధరద్వీపద విషయసూచిక.

ఇష్టదేవతాస్తుత్యాదికము.	1
సారంగధరుఁడు.	2
చిత్రాంగివివాహము.	
రాజు వేటకుఁ బోవుట.	
సారంగధరుఁడు పావురము నెగురవైచుట.	
ఆపావురమును చిత్రాంగి పట్టుట.	11
సారంగధరుఁడు చిత్రాంగిమేడ కేగ నుద్యమించుట.	14
సుబుద్ధి సారంగధరునిఁ బోఁగూడదనుట.	16
సారంగధరుఁడు సరకుసేయుమి.	,,
,, చిత్రాంగికడ కేగుట.	20
చిత్రాంగి సారంగధరుని వలపింపం గడంగుట.	22
సారంగధరుఁడు విడిపించుకొనుట.	30
చిత్రాంగి సారంగధరుని బెదరించుట.	31
సారంగధరుఁడు ఉత్తరము పల్కి వెడలుట.	32
,, చింతిల్లుట.	33
చిత్రాంగి సారంగధరునిపైని పగఁ బూనుట.	34
రాజు వేటనుండి వచ్చుట.	35
చిత్రాంగి రాజుతో సారంగధరునిపై కొండెము చెప్పుట.	38
రాజు కొమరునియవినయమును సభలోఁ చెప్పుట.	42
మంత్రుల యుత్తరములు.	43
రాజు కుమారు నడుగ మంత్రులం బంపుట.	46
సారంగధరుని యుత్తరము.	47
రాజు చిత్రాంగిని పరీక్షించుట.	50

రాజు బ్రాహ్మణులను అడుగుట.	పు. 53
,, తనయునికి దండన విధించుట.	54
సారంగధరుఁడు రాజాజ్ఞను మన్నించుట.	55
తలవరులు సారంగధరుని రాజవీధిలోఁ గొనిపోవుట.	56
సారంగధరుం గాంచి పారాంగనను దుఃఖించుట.	57
త్నాంగి రాజును పుత్తునిఁ గావు మని వేడుట.	61
చిలుకను చంపుకొన్న రాజుకథ.	65
రత్నాంగి కొడుకుకై విలపించుట.	71
నాదులు రత్నాంగిని బోధించుట.	77
తలవరులు రాకొమరు నడవికిం గొనిపోవుట.	78
,, ,, కాలుసేతులు నలుకుట.	80
సారంగధరుఁడు నొప్పిచే విలపించుట.	83
ఆకాశవాణి.	85
మీననాథుఁడు సారంగధరుని రక్షించుట.	90
తలవరులు రాజునకు వృత్తాంతము నివేదించుట.	99
రాజుదుఃఖము.	101
,, చిత్రాంగిని దండించుట.	,,
,, రత్నాంగియు కాన కేఁగుట	108
ఖండితుఁ డైనచోట తలిదండ్రులు విలపించుట.	109
రాజును ఆకాశవాణి యనుగ్రహించుట.	113
సారంగధరునికి కాలుసేతులు వచ్చుట.	114
సారంగధరుఁడు సిద్ధుఁ డగుట.	115
,, పోయి తలిదండ్రులం గనుట.	117
,, చిత్రాంగిని బ్రదికించుట.	119
,, రాజును దీవించి గురువుకడ కేఁగుట.	121

శ్రీరస్తు.

సారంగధరచరిత్రము.

ద్విపదకావ్యము.

ప్రథమభాగము.

—* ఇష్టదేవతాస్తుత్యాది *—

శ్రీశైలనాథునిఁ జెలు వైష్ణవదలఁచి,
వాసిగా వైకుంఠవాసు భజించి,
యఁజ నెంచి, శ్రీశారదాంబకు మ్రొక్కి,
గజముఖు సేవించి కరములు మోడ్చి,
వాలాయముగఁ 1 బెద్దవాడ నివాసి
నిలకంఠుని సేవ నిరతంబు చేసి;
శాశ్వతంబుగను భూచక్రంబునందు
విశ్వకర్మసమాన విజ్ఞానమూర్తి
తలపఁగా మేటి గౌతమగోత్రభవుఁడు
వల నొప్పు బాణాల వంశాబ్ధిచంద్రుఁ
డన నొప్పు గురుమూర్తి; యాతని సూనుఁ
డనఘాత్తుఁ డయ్యప్ప యను పుణ్యశాలి;
అతనికిఁ గులసతి యగు నాగమాంబ
పతి హిత యయ్యె; దంపతుల కిద్దఱకు

10

1 పెద్దాడ యని యిపుడు వాడబడు గామము.

శంభుని వరమున జన్మించినాడ,
 శంభుడ, బుధకవిజనమనోహరుడ;
 పరమాత్ముడగు కొండపల్లి గోపాలు
 వరమున పర కవిత్వ ప్రాధి మెఱసి,
 తగు భంగి సారంగధరుని చరిత్ర
 జగతిని ద్విపదగా సమకూర్తు వినుడు.— 20

—* సారంగధరుడు *

రాగము మధ్యమావతి.

వంతు కెక్కిన సోమ పంశంబునందు
 శంతనుం డను కీర్తిశాలి జన్మించె;
 నసమాన జయశాలి యగు శంతనునకు
 వెన రాజమణి చిత్రవీర్యుడు పుట్టె;
 నతనికి బాండురా జను భూమిపతియు;
 నతనికి సర్జనుం డను బలియుండు;
 నల యర్జునుని సూను డభిమన్యు డనగఁ
 జెలగె, వానికి బరీక్షిత్తు జన్మించె;
 నయగుణోన్నతున కా నరనాథునకును
 జయశాలి యై పుట్టె జనమేజయుండు;
 అతనికి బుత్తు డై యవని జన్మించె
 జతురుడు రాజరాజ నరేంద్రు డవుడు.
 రాజమహేంద్రవరంబు చెన్నారు
 రాజధానిగ నెల్లరాజులు గొలువ,

భీకర వైరుల బింకంబు లడచి,
 యేకచక్రంబుగా నేలుచు భూమి;
 దేజరిల్లుచు భోగ దేవేందుడైన
 రాజుఁ బట్టపుదేవి రత్నాంగి తనర
 ముక్కంటి వరమున మురిపానఁ గన్న
 చక్కనిపుత్తుఁడు సారంగధరుఁడు,
 మాణిక్యముల మాట, మల్లెపూదోట,
 1 యేణాయతాత్ముల కెన్నిక మాట,
 కందులేని పసిండి కమ్మి యై నిండు
 చందమామను బోలు సారంగధరుఁడు,
 నవమోహనాంగుఁడై నాటినాటికిని
 సవర నై పెరుగుచు జనపాలు నింట
 నతులితప్రేమతో నష్ట భోగముల
 సతతంబు తనయాదు సఖులు సేవింపు
 రంగారగా బొంగరా లాడు చవుడు
 సంగడిండ్రను గూడి చరియించుచుండ;
 వాని సౌందర్యంబు వర్ణించి చూచి
 మానసాధీశుండు మంత్రుల కనియె.—

40

50

—* చిత్రాంగివివాహము *—

రాగము కేదారశాళి.

‘ఈ చక్కదనముల కెనయ జోడైన
 రాచకూతును జూచి రాఁ దగు’ నన్న;

1 ఏణాయత అత్తులకుఁ = తేడివలె నిడుదకన్నులుగల స్త్రీలకు.

మనుజనాథునిఁ జూచి నుత్తిపుంగవులు
విను మని పలికిరి విశదంబుగాను. —

‘పాపనిరూపంబు పటమున వ్రాసి
భూపుల యిండ్లకుఁ బుత్తెంచి, యందుఁ
గన్నెలఁ జూచి రాఁ గలవారిఁ బుపు.’

మన్న భూపాలకుఁ డౌ లెస్స యనుచుఁ
బనివాండ్రుఁ బిలిపించి పటములోపలను
దనరార సారంగధరు చక్కదనము
వ్రాసించి, తగు విప్రవరుల రావించి
పాయని వేడ్కతోఁ బలికె భూవిభుఁడు.

60

‘భూసురోత్తములార భూమండలమున
భాసురం బగు భాజ భవనంబులందు
నగణి తాలంకార యగు చంద్రవదనఁ
దగుభంగి సారంగధరునకుఁ దగిన

చిగురుఁబోడిని జూచి శీఘ్రంబె మోరు
మగుడ వచ్చిన బహుమానంబు లిత్తుఁ;
గొంచక పటము గైకొని మోద మలర,
వేంచేయుఁ డని పంప; వేగమ కదలి,
మాళవ నేపాళ మగధ పాంచాల

70

చోళ మత్స్య పుళింద శూరసే నాంధ్ర
కేరళ బంగాళ కేకయ కుకుర

పారసీక విదర్భ బర్బర యవన

సింధు కొంకణ మద్రచీ నాంగ వంగ

గాంధార కాశ్మీర కణాట కాదు
 లన నొప్పు నేబదియాలు దేశములఁ
 బనివడి వెదుకఁగాఁ బాండ్య దేశమునఁ,
 జిత్రాంగుఁ డను రాజశేఖరు కూర్చి
 పుత్తిక చిత్రాంగి పూబోడి యొకతె
 మనసిజు ¹ నెలయించు మాయాకురంగి
 యన నెప్పు నవమోహనాంగి చిత్రాంగి;
 నిండు చీకటి నేలు నీలంపు డాలు
 గండుఁ దుమ్మెద చాలు కల్కి ముంగురులు,
 నూతన హేమంబు నును మెయితిరు,
 లేతచందురుఁ బోలు లేమ నెన్నుదురు;
 ఇంద్రచాపాగ్రంబు లింతి కన్నెములు,
 చంద్రుని ప్రియసఖు ల్చామ నేత్రములు,
 శ్రీకారముల నిరసించు కర్ణములు,
 ఆకల్కి- నునుఁజెక్కు లరయ నందములు,
² కంతుచే పూచెండ్లు గజనిమ్మపండ్లు
 కాంతి బంగరు గుండ్లు కాంత పాలిండ్లు,
 అల్ల పూసల పేరు ³ లహిషతి మీలు
 నల్లచీమలబారు నాతి నూఁగారు,
 పిడికెడు నడుమును, బిటుఁదు సైకతము,
 తొడలు మత్తగజేంద్ర తుండ తుల్యములు,

1 ఎలయించు = ఆకర్షించెడి. 2 మదనునిచేతిలోని.

3 నాగేంద్రుని.

కలికి పాదములు బరగారు పద్మములు,
కలికి యానంబులు కలహంస నడలు,
పగడంపు మోసుల పస మించు వ్రేళ్లు,
మిగులు నక్షత్రముల్ మీసాక్షి గోళ్లు;

100

అంగజనకుఁ గల యాత్మ సంజీవి
సింగారముల దీవి చిత్రాంగి దేవి
సారంగధరునకు సరి వచ్చు ననుచు
బారుగా నాచిత్ర పటమున వ్రాసి
పరపఁగోఁ బటము భూపతి కిచ్చి. రపుడు
సంపెఁగే పూబంతి నామజయోన

చిగురుటాకుఁ గటారి చీతరుసోమ
యగు చక్కనేనే చిత్రాంగిని జూచి
మదిలోన మోహించి మఱి చిత్రపటము
పదిలంబు చేసి భూపాలుఁ డచ్చటికిఁ

110

గత్తిఁ బంపినఁ; బెండ్లి గ్రమ మేర్పరించి,
మత్తగజంబులు మఱి వస్తువులును
అలెవేణికిని జాల నరణంబు లిచ్చి,

వల నెప్పుఁ బనిచెను వసుధేశుపురికిఁ.

జనుదెంచు నంతలో సలలిత రత్న

కనకంపుమేడ చొక్కముగఁ గట్టించి

శృభముహూర్తమున సారిది దంపతులు

ఉభయులు నేక మై యుండిరి. పిదప

120

రాగము సారంగ.

నొకనాఁడు చిత్రాంగి యొంటిగా నుండి
ప్రకటించి నేవించి పడఁతుల కనియె.—

—* చిత్రాంగి సందేశము *—

‘పటములో వ్రాసిన బాటందు గాఁడు;
ఎటువంటి దీసుద్ది యెఱిఁగింపుఁ’ డనిన;
వనజాక్షు అప్పు డా వాక్య మూహించి
వినయరబుతో మ్రొక్కి వెలఁది కిట్లనిరి.—

‘వినుము చిత్రాంగి, నీ విభుని పట్టరపు
వనిత రత్నాంగికి వరకుమారుండు
భూరి విక్రమశాలి బుద్ధిమంతుండు
సారసనేత్రుండు సారంగధరుఁడు;
మహిపతిసుతుఁడు కోమలి విను మతఁడు
మహి నెన్నఁ దగు నవమన్మథుం.’ డనఁగ
విని తల యూఁచి యీవీధ మెల్లఁ దెలిసి
తనమది నిట్లని జలపోయఁ దొడఁగె.—

130

రాగము మధ్యమావతి.

అటువంటి పాని కిల్లాతఁ గా నైతిఁ,
బటుగతిఁ దలప్రసాత ఫల మిట్టు లుండె;
నరనుతర బైనట్టి సాచక్కఁదనము
కొఱగాని యటు నేనె గుటిల బైవంబు.
ఏమని చూఱుదు? నిటువలె నయ్యె!
మో మంచి, దిక్ ననుమానంబు దీతె.

140

జతురంగబలములు సన్నతుల్ సేయ
నీఁతెలు బల్లెంబు లెసఁగఁ గత్తులును
వాటముగా భిడివాల చక్రములు

1 సరుడులు 2 వంకీలు 3 జముదాళ్లు జాల
నగుదుగా మెఱయఁ జంద్రాయుధంబులును;
నందులో నేర్పరు లగు వేటకాండ్రు
ముందట నెక కొంత మొన లేర్పరించీ
పందులఁ బట్టెడు బలు జాగిలములఁ
బొందుగా నిలిపి యుప్పొంగుచు నుండ
నినుఁడును నుదయాద్రి కేతెంచె నపు
చనె రాజు వేటాడ శైలభూములకు.

170

—* సారంగధరుఁడు పావురము నెగురవై చుట *—

రాగము బేగడ.

జననుతుం డైనట్టి సారంగధరుఁడు
జనని రత్నాంగి నిచ్చలు గారవింప
మది నుబ్బి రాచకుమారులతోడ
సదమల హృదయుఁడై చనె నాటలా
వాటంబుగా బరితివలె సిగ నైచి
పాటింపఁ దగు జాతి పట్నాలుఁ గట్టి,
కళలు దేరెడు చెంద్రకావి రుమాలు
కులుకుచు వేగ చుంగులు జాఱఁ జుట్టి,

180

వెలివైన యాణిముత్యముల చాకట్లు
 బలువైన పచ్చని పతకంబు మెఱయ,
 నాదిటి తాయెత్తు జాళువా పసిడి
 యందమై కనిపింప నలుత జందెంబు,
 వెలలేని రత్నాల వ్రేలియుంగరము
 తళుకొత్తు మంచి పుత్తడి మొలత్రాడు
 కగ మొప్ప వైరి భీకర మైన బాకు
 బిరుదుగా వలకాలఁ బెండెరం బెసఁగఁ
 బరఁగంగ బంగారు పావలు దొడిగి,
 సరిగ దట్టియుఁ గట్టి, జాజి పూవన్నె
 వలిప దుప్పటి నల్లవాటుగాఁ గప్పి,
 తిలకింపఁ గన్తురి తిలకంబుఁ దీర్చి,
 చెలికాండ్రతోఁ గూడి సింగారముగను
 విలసిల్లుచును రాజవీధులలోన,
 నారయ మిత్తుల నందఱఁ జూచి
 'యూరక పొద్దు వో ¹ నుప మేమి లేదు;
 చని పాపురముల వేసరక దెండ'నిన;
 విని రాచభోడిక త్వేగంబకదలి
² నాభి నామంబులు నడినెత్తి జుట్టు
 శోభిల్లు దుప్పట్లు సొగసైన దట్లు
 చెవుల ముత్యపుజోళ్లు శశివంక నోళ్లు
 రనిఁ బోలు చక్కని రత్నాలపేళ్లు

190

200

సారంగధరుఁడు పావురము నెగురవైచుట. 11

కావీలాగులును బంగారు మొలత్రాళ్లు
రావిరేకలు గల రాచబోడికలు

1 పాపరావతములున్న పట్లకు నేగి
పేరైన పక్షులఁ బ్రయముతోఁ బిలిచి
ముందఱ నుంచిన; మురియుచు నతఁడు
కందు పక్షులఁ గని-కడు సంతసిల్లి
తనరూఁడు రాజులఁ దప్పక చూచి
చనవుతోఁ బల్కె నా సారంగధరుఁడు. 210

రాగము సావేరి.

‘తెలుపుఁబావుర మిది తెలుపైన దీని,
నల నొప్ప వైతు, నీ పందెంబు నాది;’
యనుచుఁ బక్షిని బట్టి, యట్టిట్లు చూచి
ఘనముష్టి నేసె నాకాశంబు ముట్ట.
నందఱు నేకమై యార్భాటమునను
గ్రింద రాకుండఁగఁ గేకలు వేయఁ,
బెళ్లను 2 అత్తుల బెదరి యాపిట్ట
3 కల్లవా టడర నాకాశంబు ముట్టె.
చప్పట్లు గొట్టుచు సంగడిం ద్రంత
తప్పక యందఱుఁ దలయెత్తి చూచి
మింట లే దని పల్కి మిన్న కున్నంత,
వెంటనే కొందఱు విట్టవీఁగుచును
గన్నుల కోరఁగాఁ గరములు వట్టి

1 పావురములు. 2 అల్లరులచేత. 3 కల్లవాటు = కలఁత.

‘అన్నరో యెంత ద వ్వ!’ని నూచువారు,
 ‘సవరగాఁ జుక్కల సరసకుఁ బోయె
 నొర మిక్కిలి పొడ వ!’ని కూయువారు,
 నీళ్ల పల్లెములోన నీడలు చూచి

1 ‘పల్లటీ లే ద’ని పలికెడువారు,
 సన్నంపుఁ దలగుడ్డఁ జాటుగాఁ బట్టి
 ‘యున్నది చూడ రారో’ యనువారు, 230
 తెల్లమబ్బునఁ జిన్న తెలుపును జూచి
 ‘యల్లదె పావుర మ్మ’ని చూపువారు,
 మీఁదఁ దప్పక చూచి ‘మింట లే’ దనుచు
 వాదించి పల్కుడు; వారిలో నొకఁడు
 ‘కాదు, నేఁ బల్లటిఁ గంటి నిక్కముగ,
 మీఁది మబ్బునఁ గాక మింటనుఁగాక
 నల్లమబ్బుల క్రింద నాకు దాపునను
 తెల్లడా ట్చుక్కయుఁ దెగి పడురీతి
 మినుకు, దప్పక చూడు మేదిసీ నాథ,
 కనిపించెనా?’ యన్న; ‘కంటి నొ’ ననుచు, 240
 జెలికాండ్ర మెడలపైఁ జేతులు వైచి
 చెలరేగి నవ్వుచు, క్షితిపాల సుతుఁడు
 పిలుచు నంతను చేతఁ బెంటిని దట్టి,
 విలసించి తొక్కలు విసరి ముమ్మాఱు
 భిట్టుగాఁ గేరెడు పిట్టను జూచి

పట్టభద్రుఁడు నిల్చి పక్షినిఁ బిలిచె .
 బేరము వాఱుచుఁ బెంటిని జూపి
 రా ర మ్మనుచుఁ బిల్చె రాజశేఖరుఁడు.
 పరువడి వెనుకకుఁ బరువల్లు దుమికి
 మరి పిల్చు రాజకుమారుని మాట
 విని పక్షి యాకాశవీధిఁ దా నుండి
 తన పెంటిగాఁ జూచి ధరణిపై వ్రాతె.—

250

—* ఆపాపురమును చిత్రాంగి పట్టుట *—

అప్పుడు చిత్రాంగి యతివలుఁ దాను
 మె పైన బంగారు మేడపైనుండి,
 తెల్లవైన వెన్నెల తెప్ప చందమున
 బలిత మా ముత్యాల పాపట బొట్టు
 పాజుటకమ్మలు పల్లెరుపూలు
 రాజిల్లు రత్నాల రాకిడి వెట్టి,
 కేంపుల ముక్కల గిలకసరంబు
 సొంపుతో వజ్రాల జోడు హారములు
 బంగారు పట్టెడ బన్న సరములు
 రంగుబచ్చల యుంగరంబులు మెఱయ,
 నబ్బరంబై యంద మా చిల్కతాళి
 గుబ్బచన్నులమీఁదఁ గునిసి యాడంగ,
 సంది తాయెత్తుల జతలు దూఁగాడ,
 గందుఁ బొందని పైఁడి కంకణంబులును
 గంటల మొలనూలుఁ గాల్గ గజ్జెలును

260

దంట మెట్టలు వింత తళుకొత్తుచుండ,
 జరి బుటాచీరయు జాజిపూ అవికె
 నెరిగొప్పు లోపల నెత్తావి మెఱయ,
 మొలకప్రాయఁపు చిన్నిముద్దుల గుమ్మ
 కలికి కన్నుల సోగ కాటుక దీర్చి
 సంతోషమునఁ దణి సఖులు సేవింప
 వింతగాఁ గర్పూరవిడెము సేయుచును,
 ముంజేతిమై జిల్క ముద్దులు గులుక
 మంజుభాషిణి ముద్దుమాట లాడుచును,
 వీదిలో బాలుర విధ మాలకించి

270

పా దైన యామిఁది పాపురఁబునకుఁ
 జిలుక, నూరకఁ జూపి చిత్రాంగి దేవి
 పిలిచినఁ, జిలుకను బెంటిగాఁ దలఁచి
 చల మొప్పుఁ జక్కని సారంగధరుఁ
 జెలరేఁగి సాధింపఁ జేతులుఁ గాల్గు
 వాటంపుఁగోటలు వరుసతో దాటి
 మేటైన చిత్రాంగి మేడపై వ్రాలె.
 వ్రాలినఁ గైకొని వనితలుఁ దాను
 మేల మాడుచు, మంచి మేలాయె ననుచు,
 'నచ్చంపు పక్షిరా జనవచ్చు దీని
 మచ్చికతో మాట మాత్రన వచ్చె;
 కోరికతో దీనికోస మిందులకు
 సారంగధరుఁడు రా సం దాయె నేడు;

280

290

సారంగధరుఁడు చిత్రాంగిమేడకేగ నుద్యమించుట. 15

కనుఁగొందుఁ గన్నుల కట పెల్లఁ దీఱ.
నని మదిలో మర్మ మగపడకుండ
మురియుచు నుల్లాసమునఁ బావురమును
మఱుఁగున దాఁచి కోమలి యుండె నంత;

—* సారంగధరుఁడు చిత్రాంగిమేడకేగ నుద్యమించుట *—

రాగము కేదారగాళ.

పారావతము మేడపై వ్రాలుఁ జూచి
యామాఢిగాను నృపాత్మజు లెల్ల
బిక్కటిల్లఁగ నుండి పృథివి యాకాశము
కక్కసిల్లఁగ అంతు గలిగె నచ్చోట.
అంతట అంతు నేయఁకుఁ డని రాజు

‘మంతనంబున లేక మంది సందడిని

300

గల్గు పాటునఁ బెంటిఁ గానక పోయి

మెల్ల నె చిత్రాంగి మేడపై వ్రాలె;

రాఁబోదు మిన్నక; రాణివాసమున

కేఁ బోవ కిది దీర దెంచి చూచినను;

బినతల్లి యింటికి బిడ్డలు ప్రేమఁ

జనుట ధర్మం; బవశ్యంబుగా నటకుఁ

బరుల సంపుట మంచి పని గాదు; నేనె

యరిగెద.’ ననుచుండ;— నాసమయమున

మతిమంతుఁ డగు రాజమంత్రికిఁ గూర్చి

ఘతుఁడు సుబుద్ధి రా ఘతున కిట్లనియె.— 310

—* సుబుద్ధి సారంగధరునిఁ బోఁగూడదనుట *—

రాగము తోడి.

‘నరపాల నందన, నావిన్నపంబు
పరిహరింపక విను, బలుసాళ్లనుండి
1 కన్నడ. సేయక కలకాల మెల్ల
మన్ననతో మీరు మ మ్మేలినారు;
రాచకార్యము దాఁప రాదయ్య మాకుఁ,
దోఁచినంతయును మీతోఁ జెప్పవలయు;
రాణివాసమునకు రాజు లేనపుడు
పో నీకుఁ జెల్లదు బుద్ధి నూహింపు.
మీ 2 వంగసములోన మేదినియందు
నీ వన్న బుద్ధి నెన్నిక కన్నదొరపు.
ఇంపొంద సఖులలో నిందులో నెకనిఁ
బంపింపఁదగుఁ గాక, పనివడి నీవు
రాజసం బుడిగి చిత్రాంగి లోఁగిటికిఁ
బోఁ జెల్ల.’ దనిన సుబుద్ధి కి ట్లనియె.—

320

—* సారంగధరుఁడు సరకుసేయమి *—

రాగము నాట.

‘తలపోయఁ, జాలుఁ, బ్రధాని కుమార,
నిలుపఁగ మము నీకు నీతి గా ధరయ;
రమణి యింటికిని బో రా దనెదేమి?

అమరంగ రాజు లేఁ డని పల్కె-దేమి?
పరుల నంపుట మంచిపని య నె దేమి ?
అరుగరా దని మమ్ము నడ్డెదవేమి ?
ఎందుల కీశంక యిది సరి కాదు.

330

పోందుగాఁ బక్షి నిప్పుడు పోయి తెత్తు.
నని యిట్లు తూలఁ బోనాడిన రాజు
తనయునితో మంత్రితనయుఁ డిట్లనియె.—
'మాకుఁ దోచిన దొకమాటఁ జెప్పెదము;
చేకొనుము పరాకు సేయంగ వలదు.
గణుతింపరాని చక్కనిది చిత్రాంగి,
జనులలో సౌందర్యశాలివి నీవు;
అదిరిపాటున నెంటి నరిగితివేని

ముదిత నీపైఁ జాల మోహింపఁ గలదు;
1 ఓజ గా దని నీవె యోసరితేని
రాజుతోఁ జెప్పి వైరమ్ము ఘటించుఁ;
బాలతోఁ దలయంటి బాస చేసినను
స్త్రీల నమ్మఁగరాదు చి త్తంబులోన;
బాలతులు చక్కని పురుషులఁ జూచి
వలతు ర౯ ద్రావడి వాక్యంబు వినవె?
తెలివిగలాఁడ వంతిపురికి నరుగ
వల దన్న గోపంబు నచ్చెను నీకు;
ననుకూల మైన నీ వటు సేయవచ్చు;

340

విన కున్న ఆవ్వ గావించు నిజంబు.

350

అని మంత్రినందనుఁ జాడిన మాట

విని సహింపక దనవీనులు మూసి

కన్ను లెఱ్ఱన చేసి గద్దించి పలికె.—

‘నిన్ను గావున నింత నేర మోర్చితిని;

జిన్నప్రామామునుండి చెలిమితోఁ గూడి

మన్నించుట, జేసి ¹ మందెమేలమున

బుద్ధి చెప్పెద నంచు భూమితో లేని

సుద్దులు చెప్పెదు చోద్యంబుగాను;

మాతల్లి రత్నాంగి మాటు చిత్రాంగి,

పాతకం బనక యీపగిడి నాడితివి;

360

పాలుపుగా నేఁ జూడఁ బోయినంతటనే

యెలనాగ ననుఁ జూచి యేల మోహించు ?

దగ దన్న విసక యాతరుణి నామాట

పగఁ బట్టి యేల భూషణి కెఱిగించు?

మొనసి సొప్పె పుత్రమోహంబు లేక

జననాథుఁ డేటికిఁ జంప నూహించు?

నేధర్ మిది? పెద్ద లెవ్వరు విన్న

గో దందు రిది. రాచకార్యంబు గాదు.

తొలఁగి పొమ్మట మోరత్రోవునఁ బోవ

నెలమి రాసుతునితో నిట్లను నతఁడు.—

370

‘చిత్తగింపుము నేను జెప్పినమాట.

త త్తటపడరాదు, తమకంబు కీడు;
 మానుగా బదుగురమాట ద్రోసినను
 హని వచ్చెడు నెంత యధికున కైన;
 విను సదాశివుఁ డైన విష్ణుండు నైన
 మనసు నిల్పఁగ లేరు, మన మన నెంత?
 కనకంబు స్త్రీల నెక్కడ నెంటికి గన్న
 మనసు నిల్పఁగ నెట్టి మనుజుని వశమి?
 చూడవే మును గాధిసూనుప్రముఖులు
 చేడలచే నిష్ఠ చెడిపోవు విధము.

380

భావించి నీమది 1 బల్లటి దేరఁ
 బోవల. దట్టి పావురములు లేవే?
 తల యున్న కుళ్లాయ తగిలింపవచ్చు.
 2 కలరవంబులు నీవు గలిగినఁ గలవు.
 మంకుబుద్ధి జరించు మనుజుల కెల్ల
 వంకలు దీర్చు సర్వజ్ఞుడ వీవు.
 అట పోయినంతలో నపనెప మైన
 పటుగతి పెద్దలు పలుకుట వినుము.
 కోరి పావురముపైఁ గూరిమిచేత
 సారంగధరుఁ డేగు సమయంబునందు
 నొద్దబాలురలోన నొప్ప దంచొక్కడు
 బుద్ధి చెప్పక నేల పో నిచ్చి రనుచు;
 బదుగురు పదినోళ్ల బ్రకటంబుగాను

390

చూపుడు కంబాల చుట్టుకొల్లారు;
 ఆలోనఁ జక్కని యపరంజి మేడ,
 పాల సున్నపుగచ్చు బంగారుగోడ,
 జిగి మించు ముత్యాల చేరుల చూరు,
 నిగనిగల్ గనిపించు నీలకంబములు,
 పగడంపుఁ జొకట్లు, పసిఁడి తల్పులును,
 సొగ పైన వజ్రాల ¹ సోరణగండ్లు,
 అచ్చ మౌ మణిగచ్చు టరఁగు పంచాది,
 పచ్చకరాట్లు, సోపాన మార్గములు,
 దాపున పూఁదోట ద్రాక్ష పందిరియు;
 పొర పైన కేళికా భవనంబునందుఁ
 బగడంపుఁ దఱిగోళ్ల పట్టె మంచంబు
 జిగివన్నె గూర్చి చేసిన పట్టుపఱపు
 తగిన వంతకు మంచి తలగడ దిండ్లు
 బుగబుగ మను తావి పువ్వుల వరుస
 లలిత మౌ బటువు బిళ్లల సూర్యపుటము
 గల చందువయును జొక్కపుగోడ బారు
 పువ్వులదండ లింపొదవఁ బన్నీరు
 జవ్వాది కస్తూరి సంపెఁగనూనె
 తళతళ మను పైఁడి తాంబూలధాని
 కళ గుల్కు నవరత్న కాంతులచేతఁ
 చిత్ర మై చూడ విచిత్రమై యున్న

420

430

చిత్రాంగి యిటు సొచ్చి సింగార మైవ.

పగడపుఁ గంబాల పందిటిలోన

సొగసుగా నిలుచున్న;— సుందరీమణులు

440

గని పోయి చిత్రాంగిఁ గనుఁగొని మొక్కి

వినుతింప ¹వారాశి విధమునఁ బొంగి

గమకించు ముత్యాల గద్దెపై నుండి

దుమికి తత్తటపాటు త్రోద్రోపులాడఁ

జనుదెంచి;—నిలుచున్న సారంగధరుని

వనిత తప్పక చూచి వర్ణింపఁ దొడఁగె. —

—* చిత్రాంగి సారంగధరుని వలపిరిపఁ గడంగుట *—

‘చందురుడో లేక సారంగధరుడో ?

సుందరుం డెక్కడఁ జూడనివాడ.

అవతార మస్త్రధుం డనవచ్చు వీని;

2 సవరదనంబు లక్షవరాలు సేయు;

450

పోడిమి వీనితో భోగింపకున్న

నాఁడు జన్మముకన్న నడ వైవ మేలు.

అమ్మక చెల్ల! యే మన వచ్చు బైడి

కమ్మిపై మిసమిసల్ కనుపట్టు మేము.

భానునికాంతి లోపలి నిగ్గు దీసి

పూనికఁ జేసె గాఁబోలు విధాత ?

అట్లువలె గాకున్న నవనిలోపలను

నిటువంటి సౌందర్య మెందైనఁ గలదె!
 చక్కనివారిలోఁ జక్కనివాఁడు
 ఎక్కడ జూతునో యీశ్వరా! యనుచు, 460
 గనుతెప్ప ప్రేయక గనుఁగొనుచున్న
 పినతల్లిఁ జూచి సప్రీతితో నతఁడు
 దండంబు వెట్టినఁ; దనయుని నెత్తి
 నిడువేడుకతోడ నెలత యుట్లనియె. —

‘రా జంతవాడవు రాజకుమార,
 నేఁజెల్ల! ¹ మ్రొక్కెదు, ని న్నేమ నందు?
 స్త్రీలకు మ్రొక్కంగఁ జెల్లునటయ్య?
 బాలుఁడా, నీబుద్ధి బంగారుగాను.

నీచక్కఁదనమును నీవిలాసంబు
 చూచినవారు మెచ్చుచుఁ జెప్పఁగాను, 470
 ననుఁ జూడ రా వని నాలోన నేను
 ననుమానపడఁగ నేఁ డనుకూల మాయె.
 బున్నమచంద్రుండు పొడిచినయల్లు
 కన్నులు చల్లఁగాఁ గంటి నీప్రోద్దు.
 మనసునఁ జలి దీరె మాకు నీ ఘన్న,
 జనపతి రాఁ డని శంకింప నేల?
 నన్ని కార్యముల నీ వనుకూల మైన,
 వెన్న యుండఁగ నేయు వెదుక నేమిటికి?
 సారంగధర, నీదు చక్కఁదనంబు

వేరికిఁ దగు.' ననిప్రియము లాడుచును, 480
 నెలఁతలచేతఁ బన్నీరు దెప్పించి
 నలివేణి గడిగించె నతనిపాదములు.
 చిడిముడిఁ దన పైఁట చెఱఁగుతో కాళ్ల
 తడియొత్తి రత్నాల తబుకులోపలను
 నాకులు పోకలు నగరు జవ్వాజి
 1 జోకపా లెత్తు కస్తూరిగందంబు
 కప్పుర మాదిగా కానుక లెల్లఁ
 దెప్పించి, కొమ్మన్న దేవి కిట్లనియె. —
 'ఓతల్లి, వినుము బా గొప్ప నీయిల్లు
 పోతుటీఁగకు నైనఁ బొలయంగరాదు; 490
 నీతనయుఁడఁ గాన నిందు వచ్చితిని,
 ఖ్యాతిగా నీపాదకమలము ల్గంటిఁ;
 బరులకుబలె నాకు బహుమాన మేల?
 మరి మీధనంబు కొమరులది గాదె?
 భామ, నాముద్దుల పారావతంబు
 నీమేడపై వ్రాలె నిప్పింపవలయుఁ;
 బోయి వచ్చెద.' నన్న భూపాలసుతునిఁ
 బాయక చే వట్టి భామ యిట్లనియె. —
 'సన్నుత గుణశాలి, సారంగధరుఁడ,
 సన్నుఁ జల్కన చేయ నాయంబు గాదు. 500
 వాక్రుచ్చి నిన్ను నే వలచినఁ గాని,

నీకు నాయి లేమి నీయిల్లు గాదె ?
 రానేమి పోనేమి రాజు లేడేమి ?
 నేను నెంతకు నుండ నీకేమి భయము ?
 మచ్చిక నినుఁ గూడి మనసు రంజిల్ల
 ముచ్చటించెదఁగాక మోహంబు దీఱ.
 జనపతియును నీవు సమ మింక నాకు;
 ననుమాన మేల ? ర' మ్మని చెట్టఁ బట్టి,
 మెలఁచుచు బంగారు మేడలోపలికిఁ

దొలఁగ నీయక నెంటఁ దోడ్కొనిపోయి, 510

ప్రియముతో నవరత్న పీఠంబునందు
 దయ మీఱ నుంచి, 'చి త్తరువులవెంత
 చూడుమా,' యని వ్రేలు సూటిగాఁ బట్టి,
 మేడలోపలఁ దీఁగె మెఱపుచందమునఁ,
 జి త్తజుకేళి 1 జౌనీతిబంధములఁ

జి త్తరువులఁ జూపి చిటునవ్వు నవ్వి,
 బాలుఁడా, చూడు గోపాలకృష్ణుండు
 బాలత్వమునను వ్రేపల్లెలోపలను
 గొల్ల భామలఁ బెండ్లి కూతులఁ జేసి

కొల్లగాఁ దాఁ పెండ్లికొడు కాయఁ జూడు; 520

కన్నెల నెల్లఁ దా 2 గదువులఁ జేసి
 యెన్నంగ నాలపో తెద్దాయఁ జూడు.
 దాపుర మేల బృందావనమందుఁ

1. ఎనుబది నాలుగు.

2. ఆవులమందలనుగా.

1 గో పైన చెంగల్వ కొలనిలోపలను

గోపిక లెల్లను గోకలు విడిచి

దాపునఁ బెట్టి కైదండలం బట్టి

2 జలజాతుఁ బాడుచుఁ జపలాక్షు లెల్ల

గిలిగింతలుగ జలక్రీడ లాడంగ,

నన్నికోకలు తన హస్తానఁ బట్టి

పొన్నమా నెక్కెను బురుపోత్తముండు. 530

కొలను వెల్వడి వచ్చి కోమలు లంత

3 వలువలు గానక 4 వనజాక్షుఁ జాచి,

చెప్ప నే మున్నది! చెల్లఁ బో! చూడు

కప్పిరి తమగుట్టు కానరాకుండఁ;

గంటివా?' యనిన; వాల్గంటివాక్యములు

కంటకం బై తాను గడఁక నిట్లనియె.—

‘వనితరో, యిది శిల్పిపని; యింతె గాక,

వినవటే మునుపటి వృత్తాంత మెల్ల.

మునులు శ్రీరాముని మోహించి పిదప

వనిత లై పుట్టిరి. వసుదేవసుతుఁడు

వెలయంగఁ బదియాటువేల గోపికలఁ

గలసినట్లే యుండుఁ గపటనాటకము.

మగువ, నీ వెన్నిన మార్గ మంతయును

దగఁ గృష్ణలీలలు. తడ వాయె వచ్చి.

540

1. కోపు=అందము.

2. శ్రీకృష్ణుని.

3. వస్త్రములను.

4. శ్రీకృష్ణుని.

తోరంపువేడుకతో 1. సంగడిలు
 కూడిమి నారాక గోరుచున్నారు ;
 వనిత, పోవలయు.' నా; వానిమాటలకుఁ
 దనలోనఁ జిత్రాంగి తలపోయఁ దొడఁగె.—

‘ చాతుర్యముల నెంచ శక్యంబు గాదు;
 రాతికి సరి వచ్చు రా వీనిమనసు, 550
 కరఁగఁబో; దుమ్మెత్తకాయకుఁ జిటుక

2 పొరసిన విధ మాయో బో తనవలపు.

అటమట లేక నే నాడినమాట
 విటిచి యొడ్డుచు మానివృత్తి నున్నాఁడు !

వలపింప నెవ్వరి వశము గా దింక.

చలికూటిపై వెన్న సారంగధరుని

మనసు, గరంగదు; మదిలోనిమాట

యనవలసినదె నేఁ డనుమాన మేల ?

రమణులం దెవ్వరు రా రీతి వలనికి ;

సమయమై యున్నది ; చల్లకు వచ్చి 560

ముంత దాఁపఁగనేల మోమాటమునకు ?

నంతంత కాలస్య మమృతమే విషము ;

కదిసి కోపించినఁ గార్యనాశనము ;

గదిసెద నే మైనఁ గాని' మృతంచుఁ

జనుబంతు లదరంగ సారంగధరుని

బెనఁగుచు నిట్లని ప్రియముతోఁ బలికె.—

‘ దీపింపఁగా బహుదినములనుండి
 నీపయి నాప్రేమ నిలిచి యున్నదియు.
 బుడమిపైమరుఁడ నీపొందు నే గోరి
 తడవాయె. నేటికి దైవయోగమున
 నాడఁబోయినతీర్థ మరుదెంచినట్లు
 నేడు మోహము దీఱ నినుఁ జూడఁ గంటి.
 దగ నిద్దఱకుఁ జక్కఁదనములఁ జూచి
 పగఁ బట్టి విధి నన్నుఁ బగఁ జేయ దారి
 తప్పెను. విరహవేదనకు నే దాళ.

570

నిప్పటిపని దీర్పు, మిదిగొ జవ్వాజి
 1 కలపంబుఁ బూసికోఁ గదర. న న్నేఁచి
 వలదు. ర’ మ్మని బలవంతంబు నేయుఁ;—
 గని, పాపభయమునఁ గడగడ వణకి,
 తనమంత్రివాక్యంబుఁ దలఁచి, ‘యోతల్లి,
 యెనయ ముజ్జగముల నెందుఁ జూచినను
 దనయుల మోహించు తల్లులు గలరె !
 వనితరో, మాతల్లి వరుసగా నిన్నుఁ
 గనఁగవచ్చి. నింత గలు శే నెఱుఁగఁ;
 బన్నుగా మాతండ్రి భార్య వై యుండి
 న న్నంటు మన నీకు నాలు తెల్లదె?
 గమలాక్షి, తుచ్చభోగముల కాసించి
 యమునిచే గోతల కమ్మ నే నోర్వ.

580

వల దమ్మ కల నైన వావి పోనాడఁ,
గులహాసి వచ్చు; నీ కుటిలంపుఁ జింత 590
విడుపుము, సామాట విను, పాప' మనినఁ.—

1 దొడిబడ కాతనితో నిట్లు లనియె.—

కాంతుండ, వినర భూకాంతునితనయ,
యెంత చెప్పితివి కా సంతటిపనికి ?
నదరుమాటల నెవ్వ నాడుచు నన్ను
బెదరించి, యముఁ డని పేరు చెప్పెదవు.
పనివడి మబ్బులోపలిసీళ్లు నన్ని
దొనసీళ్లు దెగఁ గొట్టుదురె వెఱు లైన ?
చే దొరకిసమేలు చే జాట విడిచి

మీఁద వచ్చెడుకీడు మే లెవ్వఁ డరయు? 600

వావు లెంచఁగ నేల వల పున్నచోట ?

వావుల నెంచంగ' వలవ దీపట్ల.

గురుభామ నంటఁడా కోరి చంద్రుండు ?

వరుస సుగ్రీవుండు వదినె గైకొనఁడె ?

తనర మేనత్తఁ బొందఁడె ముకుందుండు ?

తనబిడ్డ నంటఁడే ధాత మోహమున ?

దాశిని గూడఁడే తాఁ బరాశరుఁడు ?

కౌశికుఁడును మేనకను గయికొనఁడె ?

వా రెల్ల నీవలె వావులు వెదక

నేరరో ? నీ వన్న నేర్పరి వేమొ ? 610

1 వెడ్డుమాటలె కాని వేల్పులకన్న
దొడ్డవాడవుర ! నా 2దూకలి దీర్పు.
చలము సేయకు.' మని చక్కనిమేడ
తలుపు మూయఁగఁ బూనఁ; దత్తఱంబునను

—* సారంగధరుఁడు విడిపించుకొనుట *—

బులుకుపుల్కునఁ జూచి భూపాలసుతుఁడు
కొలుకులఁ గన్నీళ్లు గ్రుక్కుచుఁ బలికె.——

‘ ఎలనాగరో, నీకు నెంత చెప్పినను
బలుమాఱు పాడిన పదమె పాడెదవు.
అతిభక్తితో దేవుఁ డని మ్రొక్కినంత
మితి దప్పి గుడి వచ్చి మీఁదఁ బడ్డట్లు, 620
బా గాయె, నికఁ జాలుఁ, బదివేలు వచ్చె ;
సాగి పోని’ మ్మని సారంగధరుఁడు
చిట్టాడఁగాఁ; జూచి చిత్రాంగి దేవి
గట్టిగా మొలదట్టి కరములఁ బట్టి
పెనఁచి పోనీయక పెనఁగులాడఁగను ;
వనిత పట్టిన దట్టి వడిఁ బట్టి చించి,
రాహువు మ్రుంగిన రహి దూలి పోక
సాహసంబున లేచు చంద్రునిపగిది
విడిపించుకొని పోవఁ;—‘వినుము సారంగ,
అడుగు దాటితివేని యవనీశునాన ! 630
ఆసించి వచ్చిన యతివల నిట్లు

గాసి వెట్టఁ దలంపఁగా నగు నటర ?
 దొమ్మి సేయఁగరాదు దొరకుమారుఁడవు.
 నమ్ము, ని న్నేమన, నాకన్నులొన.
 ఏటికి భయము రాజేంద్రకుమార,
 మ్మాటైన, విను ' మన్న ; మఱికొంత దవ్వు
 తరలి పోవఁగఁ జూచి తనయాస విడిచి
 పరువడిఁ జిత్రాంగి పలికెఁ గోపమున.

—* చిత్రాంగి సారంగధరుని బెదరించుట. *—

చూడు మే మందు నీచుఁడ సుంతలోన
 నాఁడుదానిది యును రంటకపోదు ;
 నేనుగా రమ్మన్న నిష్ఠ పల్కెదవు ;
 కానిమ్ము నీకండకావరం బడఁతు.
 పయిని నీవును బడుపాటులు చూడు ;
 వయసున కెక్కు రావలసెఁ గాఁబోలు
 రచ్చపైఁ గొండంత రాగంబు దీసి
 యుచ్చపో తనఁ బాడనోయి యన్నట్ల
 చక్కఁదనానకుఁ జాల మోహించి
 నిక్కమై నమ్మితి నెఱజాణ ఘనుచు ;
లండుబోతవు ; కాకులకుఁగాను ముష్టి !
 పండిన నెండిన ఫల మేమి రోరి ?

640

650

వినుము నాప్రజ్ఞ, యేవిధమున నైన
 జనపతి రానిమ్ము, చలము రెట్టించి,

1 యోజగా నీతప్పు యుక్తిగాఁ జెప్పి
చేసేత రేపు నీచేతులుఁ గాల్గుఁ
కఱకఱ కొవ్వాఁడికత్తులచేతఁ
దఱిగింప కున్న నింతటనుండి నన్నుఁ
బేరు మాటిచి పిల్వవే.' యని సారె
సారెకుఁ జేయె త్తి చలము సాధింపఁ

—* సారంగధరుఁడు ఉత్తరము పల్కి వెడలుట *—

బగఁ బట్టి చెప్పిన పడఁతిమాటలకుఁ
బాగులుచుఁ బలికె. — 'నోపాలఁతి, నన్నింత66 0
చలపట్టి యిట్టి యసత్యవాక్యములు
తలపోయ నేల? భూతలనాథుఁ డైన
నవును గా దనక నీ వాడినమాట
చెవిఁ బెట్టి నన్నేల శిక్ష సేయించు?
నది గాక, భూదేవి యాకాశవాణి
పదపడి జీవుల పాపపుణ్యములు
గానరా? నేఁడు నీ కల్ల నానిజము
గానక యేల నెక్కసము లాడెదవు?
భామ, పిచ్చుకమీఁద బ్రహ్మాస్త్ర మేయఁ
గామింపకుము; దైవగతి యటుమీఁద. 670
నీదయ; తనయుండ నీవు నాతోడ
వాదింప నేఁ బగవాడను గాను.

దయ యుంపు' మని మ్రొక్కి తరలి యచ్చోట

భయము దీఱఁగ రాజభవనంబు వెడలి,
 పులి నాకి విడిచిన పోలికగాను
 1 నలుకుచు, నెవ్వ రేమందురో యనుచు,
 గాలు సే యాడక కన్నంబులోనఁ
 దేలు గుట్టినదొంగ తెఱఁగు చూపట్టి,
 ప్రకటింపఁగా రాని భావ మూహించి,
 మొగ మెత్తి చూడక, మూఁగచందమునఁ, 680
 దల వంచికొని ధరాతలముఁ జూచుచును,
 జెలిమికాండ్రను గూడి సింహవిక్రముఁడు
 పడుకటింటికిఁ బోయి, పాన్పుపైఁ జేరి,
 సుడివడి పవళించి, సొం పేమి లేక
 చిన్నఁబోయిన మోము చెలువంబు దప్పి,
 మిన్న విఱిగి వచ్చి మీఁదఁ బడ్డట్లు,

—* సారంగధరుఁడు చింతిల్లుట *—

‘ పోరు లేకయె పోరు పుట్టె నీప్రోద్దు!
 పారావతము నేల పట్టి యాడితిని!
 గోటలు పేటలు గొబ్బున దాఁటి
 యేటికిఁ జిత్రాంగి యింటిపై వ్రాలె! 690
 బుద్ధి గల్గినయాసుబుద్ధియుఁ జాటి
 బుద్ధి చెప్పినను నాబుద్ధి ముసించె!
 నలివేణ పినతల్లి యని మ్రొక్కఁగానె
 యెలమిలో ననుఁ జూచి యేల మోహించె!

దగదు మాను మటన్నఁ దగుణి నామీఁదఁ
 బగఁబట్టెనే! అవ్వపాలు గాకుండ
 దైవమా, యీదూఱు తప్పింపు' మనుచు
 1 దావంతమున మదిఁ దలపోయు చుండె.

—* చిత్రాంగి సారంగధరునిపైని బగఁ బూసుట *—

అక్కడఁ జిత్రాంగి యారాటమునను
 నక్కటా! యనుచును 2 నవనిపై వ్రాలి, 700
 యొడిలోనఁ గట్టిన 3 హొన్నులమూట
 పొడవునూతిని బడిపోయినయట్లు,
 సారంగధరుఁ డంత చలమునఁ జనిన
 దారి దప్పక చూచి దైవమా యనుచు
 మీనాక్షి మోహంబు మితి మేర లేక
 పానుపుపైఁ బడి పలువరించుచును,
 నులికిపాటగుచూపు నెగి జాఱుకొప్పు
 తలపోత మదిఁ గొంత తఱు చావలింత
 దెలివి దప్పినమాట దిగజాఱు చెమట
 కలవరింతలు, మబ్బు గప్పినయట్లు 710
 వన్నెలు దూలియు వనిత కంతంత
 కన్నులఁ జీకట్లు గప్పినయట్లు,
 విరహతాపంబున వేగింపలేక,
 పరిపరివిధముల బాలునిఁ దలఁచి,
 చేయి చేతను వ్రేసి, చీకాకు చేసి,

పోయితి వోడించి భూపాలతనయ.

అంతింబుగ దట్టి యపుడు చే జిక్క;

మంచిది నీపని మట్టు చేయింతు.'

నని కడ లేనికామాంధకారమున

మునిగి సొమ్ములు దీసి ముల్లెగ్గా గట్టి,

720

ముఱముఱ మని పట్టుబుట్టంబు విడిచి,

గుఱు మాసి యన్నట్టి కోకను గట్టి,

గబ్బిగుబ్బలఁ జేరి గాజులఁ జేటి,

తబ్బిబ్బుఁజేతలఁ దలకొంగు గట్టి,

బాలిక పువ్వుల పానుపు విడిచి,

మూలను బవళించి మూల్గుచు నుండె.

—* రాజు వేటనుండి మరలి వచ్చుట *—

అప్రాద్దుమఱునాడె యడవిలోపలను

నేపార రాజనరేంద్రభూవిభుఁడు

బాహుబలంబున బలమును దాను

సాహసంబున మృగసంఘంబుఁ ద్రుంచి,

730

వెర వైపు మృగముల వేటఁ జాలించి,

సరసిపాంతకుఁ జేరి, జలములు గ్రోలి,

యలసట దీఱంగ నచ్చోట నిలిచి,

కొలఁకులదరులఁ జకోరదంపతులు

వేడుకఁ గూడిన విధ మెల్లఁ జూచి,

పోడిమిగా మేను పులకించి, రాజు

చిత్తంబు జల్లనఁ జిత్రాంగి దేవి

త త్తటంబునఁ గొంతతడవు చింతించి,
 కడలేని మోహసాగరమున మునిగి,
 గడియ యేడై యుండఁగా; నంతలోనఁ 740
 బన్నుగాఁ — జిత్రాంగి పట్టినపట్టు
 అన్యాయ — మని రవి యస్త్రాది జేరె.
 జిత్రాంగి కుచములు చీటిన ర క
 గాత్రమై సంజరాగంబుఁ జూపట్టె.
 భామ కట్టిన మైల పటముచందమున
 శ్రీ మించఁ దగ నిండు చీకటి గప్పె.
 నల్లంత చిత్రాంగి యాణిముత్యములఁ
 జల్లెనొ యనఁగ నక్షత్రముల్ పొడిచె.
 మగువ ప్రాణేశుని మామ యన్న జ్జె
 మగఁటిమితోఁ జందమామ చూపట్టె. 750'

1 విఘ్నేడు చల్లనిమందు 2 విరహులమీఁద
 వెద చల్లినట్లుగా వెన్నెల గాఁసె.
 సరనాథుఁ డారాత్రి నాల్గుజాములను
 మరుతరంబుగ నాల్గుయుగములపగిదిఁ
 గడపి, సూర్యోదయకాలంబునందుఁ
 బుడమి గంపింప నాపురికి నేతెంచి,
 విఘ్నేమిత్రామాత్యబలముల నెల్ల
 సందంద సెల విచ్చి, యవనిపాలకుఁడు
 శిను వంద వేగ చిత్రాంగినిఁజూడఁ

1. చంద్రుఁడు.

2. ఎడఁబాసినవారివై.

జనుటకై, ఫన్నీట జలకంబు లాడి, 760

దివ్యభూషణములు దివ్యాంబరములు
నవ్యమాల్యములు గంధానులేపనము
సింగార మలవడఁ, జిత్రాంగి యున్న
బంగారుమేడకుఁ బయన మై వేడ్కఁ,
నడపక తైయుఁ దెల్లనాకు లందియ్య,
వడిగఁ జిత్రాంగిదివాణంబుఁ జొచ్చి,
కొలుపుఁగూటంబులు కొమ రొప్ప దాఁటి,
తెలివి దప్పినయట్టి తీ.రెల్లఁ జూచి,
మదిలోన శంకించి, 'మగువ యిన్నాళ్లు
నెదురుగా వచ్చు, నేఁ డేల రాదయ్యె ? 770

బాలముల కెడఁబాసి పోయినందులకు
నలిగెనో ?' యంచు, ²ఱుం తాలకించుచును,
నంతఃపురముఁ జొచ్చి, యాత్మలోపలను
జింతించుచును బోయి చిత్రాంగిఁ జూచి,
నిండిన భయముతో నిర్విణ్ణుఁ డగుచు
మండలాధీశుండు మగువ కి ట్లనియె.—
అలివేణి, నామీఁద నలిగితో ? లేక,
యెలనాగరో, నిన్ను నెవ్వ రే మనిరి?

³ క్రందుగ నవరత్న ఖచిత మై వెలయు
సుందరం బైనట్టి సొమ్ము లే మామో ? 780
జందమామను బోలు సకియ, నీమోక్షు,

1. అడవులకు. 2. ఱుంతు=ధ్వనిని. 3. దట్టముగా.

ఎందుకై కళ దప్పెనే ముద్దుగుమ్మ?
 తగు పట్టుఁబుట్టంబుఁ దాల్చుట మాని
 మగువ, మాసినచీర మఱి కట్ట నేల?
 వనితరో, మల్లెల పానువు విడిచి
 పనికి మాలిననేలఁ బండ నేమిటికి?
 రత్నాలకుప్ప, యో రాజీవనేత్ర,
 రత్నంగి నీతోడ ¹రచ్చ చేసినదా?
 యెంతటి కై నను నెలనాగ, నీకుఁ
 బంత మేటికి వినఁ బల్కు నాతోడ. 790
 మఱుఁ గేల? కలనైన మఱి నిన్నె కాని
 పెరికాంత నెఱుఁగనే వెడలిల్తునాన.
 తనుమధ్య, నే నేమి తప్పు చేసితిను?
 నినుఁ బాయలేనె! యో నీరజగంధి.
 న న్నెంచ వేల యోనవమోహనాంగి?
 క న్నేత్తి చూడవే కప్పురగంధి;
 పలుకవే తేనె లుప్పతిలఁ జిత్రాంగి,
 యలుక సేయంగ రా.' దనుచు భూవిభుఁడు
 తను నంట వచ్చినఁ, దరుణి మూల్గుచును
 గను విచ్చి గద్గదకంఠి యై పలికె. — 800

—* చిత్రాంగి రాజుతో సారంగధరుఁడు త న్నంటె నని చెప్పుట *—

' రవితేజ, న న్నంట రాకు రాజేంద్ర,
 అవనిలోపల నవ్వు లాయె నాబ్రతుకు.

1. కలహము. 2. సూర్యునితేజస్సువంటితేజస్సు కలవాఁడా.

చిత్రాంగి సారంగధరునిపై కొండెము చెప్పుట. 39

పాపపుడై వంబు పగబట్టి నన్ను
నీపాటు గాఁ జేసె. నే లజ్జ విడిచి
యే మందు? నీసుతుఁ డెనయ నన్నంట,
మాను నైతివి నాకు మండలాధీశ.

అమరంగ నీకు నిల్లాల నై, నేఁడు
కొమ రొప్ప నీకు నేఁ గోడల నయితి.

విడుము నాపయిఁ బ్రేమ విను నేటినుండి

కడు వేడ్క రత్నాంగి కలదు పొ.' మ్మనిన 810

1 నారసంబులు చెవి నాటినయట్లు

ధారుణీపతి నొచ్చి తరుణి కిట్లనియె.——

‘ వసజాక్షి, విను నీ 2దివాణంబునకును

ననుఁ జూడ నయిన నెన్నఁడు రానివాఁడు,

కలుషాత్తుఁ డొంటి నిక్కడి కేల వచ్చె?

దెలియఁ జెప్పు’ మటన్నఁ, దెలివితోఁ జూచి.——

పగలాఁడి బహుమాయవాద మూహించి,

పగడంపుఁగంబంబు పట్టుక లేచి,

తల వంచి పలికె:——“భూతలనాధచంద్ర,

తెలియంగ వినరయ్య. దీపించి మీరు

820

పొందుగా వేటాడఁ బోయినవెనుక

సందు విచారించి సారంగధరుఁడు

‘ పారావతము వచ్చె బట్టియి’ మ్మనెడు

పేరిటఁ దా వచ్చి ప్రియములు పలికి,

నాచక్కఁదనమును నయముగాఁ జూచి,
 నీచాత్తుఁ డూరక నిలిచి యిట్లనియె.
 'మగువ, నీపయిఁ జాల మన సాయె నాకుఁ
 దగఁ గాఁగి లి'మ్మన్నఁ, 'దగదురా యోరి,
 యొడ లెఱుంగక యిటు లొంటిగా నున్నఁ
 బొడగని చెయిఁ బట్టఁ బోలునా నీకుఁ ? 830
 దల్లిని రా యిట్లు దగదు పొ' మ్మనినఁ
 బల్లిదుఁ డై పట్టె బలవంతమునను.
 వగ గుల్కు నాలేతనయసుఁబాలిండ్లు
 పగిలి కష్టునిగోళ్లపా లాయెఁ జూడు,
 పగడంపుఁ గంబాల పస మించుతోడలు
 నెగి నఖిములఁ జీటునెఱుపులఁ జూడు.
 కరములఁ దప్పింపఁగా వాఁడు పట్టఁ
 బెరిగిన ముత్యాల పేరులఁ జూడు.
 పాతకుఁ డిటు నన్నుఁ బట్టి పోరాడ
 భీతిల్లి నిన్నుఁ నే బిలిచితి రాజ. 840
 అప్పటి నాపాటు లన్నియు మీకుఁ
 జెప్పంగ నేల? యాశివునికే తెలియు.
 1 నంజనంబున మాట లాడ నేమిటికి ?
 ముం జేతికంకణంబున కద్ద మేల ?
 కనుఁగొను." మని పైఁట కడకుఁ బోదీయఁ,
 గని విస్తయం. బది, కాంతపాలిండ్లు

1. అంజనము వేయించి ప్రశ్నింపనేల,

కనుగంది, చక్కని గజనిమ్మపండ్లు
కసిగాటుగాఁ జిల్క గఱచిన ట్లున్న,
ధరణీశుఁ డార క్తధారలఁ జూచి
వెరఁ గందఁ; జిత్రాంగి విభున కి ట్లనియె. 850

‘ ఇలలోన వేమాటు నెంచి చూచినను
గల దయ్య నావంటి కష్టాత్తురాలు!
బలుకీర్తియుతముగా బ్రతుకుటే బ్రతుకు,
బలిమిని వేయేండ్లు బ్రతుకదే కాకి?
నావంటియిల్లాండు, నరనాథ, నీకు
వేవేలచక్కనివెలఁదులుఁ గలరు;

1 వగ దప్పి మృతిఁ బొందువారికి రాజ,
మొగి సముద్రము చూడ మోఁకాటిబంటి;
కష్టాత్తుఁ డంటినకాయ మీవఱకె
నష్టంబుఁ జేయుదు, నాథ, యిందాఁక 860
నినుఁ జూడఁ బ్రాణంబు నిలిపితిఁ గాని;
జననాథ, నేటితోఁ జాలు నీపొందు;
నన్ను 2మానుప నీకు నాయంబు గాదు,
కన్నులపండువు గాఁ జూడు.’ మనుచు,
బిఱబిఱ లేచి యాప్యధివీశుక త్తి
యొఱ దూసి రొమ్మున నుంపఁ జొచ్చినను,
గనుఁగొని చే చాఁచి ఖడ్గంబుఁ బట్టి
తనలోన భయ మంది తరుణి కి ట్లనియె.

‘ కలికిరో, యీ ఘాతకార్య మేమిటికి ?
 వలదు చాలించి నాపాక్యంబు వినుము; 870
 నిన్నుఁ బట్టినవాని నిముసంబులోనఁ
 గన్న పుత్తుని నైన ఖండించివైతు;
 వానికోసం బింత వలదు పో చింత;
 మానిని, నామాట మది నుంచి, కొంత
 యుండు.’ మటంచు నత్యుగ్రుడై లేచి .

—* రాజు కొమరునియవినయమును సభలో చెప్పుట *—

మందుచు ¹నాస్థానమంటపంబునను
² నలఘుభేదమున సింహాసనంబునను
 దల వంచి కూర్చుండి ధాత్రీధవుండు
 గార త్రాగినచేపకై వడిఁ దాను
 నారాటమున మన సారంగ లేక 880
 కలకంఠిరూపురేఖలు మది నెంచి
 తల యూచి మదిలోనఁ దలపోయఁ దొడఁగె.
 ‘ దైవ మెంతటిదైన దశలు దుర్దశలు
 వేవేలఁ జీకటి వెన్నలఁ జేసె.
 నుపమింప సత్కీర్తి యొకయేట రాదు;
 అపకీర్తి కను మూయునంతలో వచ్చు.
 గొడు కని తప్పుఁగైకొని కౌతునేనిఁ
 బుడమిలోపల వృథ వోదు; పోయినగ

భూపాలుఁ 1 డొనరించుబుద్ధికి మించు

పాపంబుఁ జేసెనా బాంధవునైన

890

నన్నదమ్ముల నైన నాత్తుల నయినఁ

గన్నపుత్తుని నయినఁ గావంగరాదు;

వాసి వన్నెయుఁ దప్పి వర్తించురాజు

నాసిల్లి 2 సమయు. నెన్నఁగ సభలందుఁ

3 బలు విచ్చి యామాటఁ బలుకఁ బాపంబు;

వెలయ ముగ్గురు విన్న విను ముజ్జగంబు;

నుపమత్రో నేఁ జెప్పకుండినఁ గాని

యపకీర్తి రాఁగల.' దని నిశ్చయించి,

తనయుఁడు చేసిన తప్పిదంబునకుఁ

గనలుచు, బంధువర్గముదెసఁ జూచి,

900

సంకోచమునఁ జెప్పఁ జాలక, కొంత

శంకించి, మంత్రులఁ జయ్యనఁ బిలిచి,

చెనటి యై చిత్రాంగి చెప్పిన దంత

వినిపించి, దీని కేవిధ మని యడుగ. —

విని మంత్రు లొదలు వీనులు మూసి

యనల మేర్చినయట్లు హరిహరీ ! యనుచు,

భాసురంబుగఁ జిత్రపటములోపలను

వ్రాసినప్రతిమలవలె నూర కున్న;

—* మంత్రుల యు త్తరములు. *

నపుడు నయార్ణవుఁ డనియెడుమంత్ర

నిపుణుఁ డై నిలిచి యాన్యపున కిట్లనియె: 910

వినవయ్య భూపాల, విశ్వంబులోన
జనని మోహించుదురను లేందు లేరు.

నీయాజ్ఞ నిన్నాళ్లు నిలిచె ధర్మంబు.

ఈయధర్మంబున కేమి రాగలదో ?

లోకంబు ¹లోఁ 2గుండ లోకంబునందు

నేకులంబున నయిన నిటువంటివానిఁ

గలసినవారి కేగతి యానె కాని,

పలికినఁ బాపంబు పట్టి ముట్టాడు.

దనయుఁడు తల్లి నుద్ధతిఁ బట్టె ననిన

వినరాదు భూపాల, వినుము నామాట. 920

వరకుమారుఁడు రాణివాసంబునకును

నరుగనే రాదు మీ రచట లేనపుడు.

సవతి మచ్చరమునఁ జంపింపఁ దలఁచి

యవమాన మొనరించె నని వింటి. మైన

ననుమాన ముంపక యలివేణి మీకు

వినిపించె నంటి రావిధము సిద్ధంబు.

నీ వాత్మజుఁ డని మన్నించితి వేని

వావి వర్తన తప్పి వర్తించు జగము.

అది గాక పినతల్లి నంటినవాని

వదలక తెగటార్ప వలయు భూపాల.' 930

యన; విని, మతిమంతుఁ డనుమంత్రివరుఁడు

1. మనస్సులలో.

2. దుఃఖింపఁగా.

జనపాలుతో ననె:—‘జగములోపలను
వరుస నార్గురుచక్రవర్తులు గాక
పరికింప రాజులు పదునార్గు రండ్రు.
శశిబిందు మాంధాతృ జనకు లిక్ష్వాకు
దశరథ రామాది ధరణివల్లభులు
పృథివి నేలిరి కాని, ¹పృథివీశ, తొల్లి
గథలందు నిటువంటికల్పంబు వినము.

జనమనోహరుఁ డైనసారంగధరుఁడు
మనుజేశ, పరిపాటిమనుజుండు గాఁడు,

940

ప్రణతింపఁ దనయాడుబాలురలోన
గణుతింపఁ గలబుద్ధి గలవాఁడు గాని.
మదిరాక్షి చెప్పినమాటలే నమ్మి
యదరుపాటునఁ జేయ నగునె? యీపనికి
మౌక్తి రెండుదినంబు లోర్చి, యామీఁదఁ
బ్రకటంబు గాఁ దప్పు, పాలింపవలయు.

నిర వొంద ముందుగా నింటను గెల్చి
వరుస రచ్చను గెల్వ వలయు. వేవేగ

² సడి సన్న పెద్దల సారంగధరుని

నడిగి రాఁ దగువారి నంపిపవలయు.

950

మాటలచేతనే మనసులోఁ గల్గ
తేటపడఁగ సంధు తెలియంగవలయు.

నవనీశతిలక, నీ వంపుమా.’ యనిన.—

—* రాజు కుమారు నడుగ మంత్రులం బంపుట *—

నవు నని భూపాలఁ డామంతులందు
 ఘను లైనవారి నక్కడకుఁ గొందఱను
 జనుఁ డన్న, వార లాస్థానంబు వెడలి,
 సారంగధరుఁ డున్న సదనంబునకును
 జేరి మ్రొక్కిన; సంతసిలి రాజసుతుఁడు
 కూరిమితో వాఁకుశలంబు లడిగి,
 ‘మీరు వచ్చిన దేనిమిత్తం?’ బటంచు 960
 నడిగినఁ; జెప్ప నో రాడక వారు
 తడవు చింతించి, ‘మీతండ్రి మ మ్మిటకుఁ
 బనుప వచ్చితిమి, యాపని దాఁపనేల?
 వినుము; రాజకుమార, వింతగా నీవు
 ధరణీశ్వరుఁడు స్వారి తరలినవెనుకఁ
 భురములో నుండియుఁ బులుఁగులఁ బట్టి
 చెఱలాడుచును బోయి చిత్రాంగిఁ జూచి
 తఱలిపోవక గబ్బితనమున మీరు
 వలచి బల్కిని బట్టి వచ్చినా, రనుచు
 జలజాక్షి చెప్పెను జగ మెల్ల వినఁగ. 970
 నది యేమి పోయి. మి మ్మడగి ర మ్మనుచు
 నదయుఁ జే రాజు మ మ్మంప వచ్చితిమి.
 నిలుప నేమిటి కయ్య? నిజ మైనమాట
 సెల విచ్చి మముఁ బంపు ట్టితిపాలతనయ.

ధరణి మీ రెఱుంగనిధర్మంబు లేదు.
పరువడి నన్నియుఁ బలుక నేమిటికి ?

—* సారంగధరుని యుత్తరము *—

అని పల్క.—గుండె జల్లని డిల్లపోయి
తనుఁ దా నెఱుంగక తల్లడించుచును,
నంతరంగంబున నాప్తులమాట.

చింతించి, ‘బాపురే ! చిత్రాంగి దేవి
తనమాట విన కున్నఁ దామసంబునను
మన సొప్పకయ బెట్టుమాటలచేత

980

నలివేణి బెదరించె ననుకొంటిఁ గాని,
యవనీశుతోఁ జెప్పు నని యెంచ నైతి.
గొనకొన్న వేడ్కతోఁ గుడిచి కూర్చుండి
పని లేనిపని అవ్వ పాలుగా నయ్యె.
గాలంబు! దైవసంకల్ప మేకరణిఁ

గా నున్నదో! చేయఁగల దేమి యింక ?

జగములో ధర్మమే జయ మనుమాట

తగుఁగదా.’ యని కొంత ధైర్యముంకించి, 990

‘అనఘాత్తులార, నే ననియెడి దేమి ?

జనని చెప్పినమాట జనవల్లభునకు

మది నాటె; నీక వేయిమాట లేమిటికి?

తుదఁ బాముకా టెంత తుడిచినఁ బోదు.

చెవులె నేత్రంబులు క్షీతివల్లభులకుఁ;
 దవులవు కొండెముల్ ధర్మరాజులకు.
 నటు గాన నాతప్పు నవ్వలితప్పు
 లెటు వినుం; డీరెండు నీశ్వరుఁ డెఱుఁగు.
 తనబుద్ధి వినెడిమాత్రుడి నేప్రొద్దు
 మనసులో దైవంబుమాఱుగాఁ జూతు. 1000
 చిత్రాంగి రత్నాంగి శివుఁడు సాక్షిగను
 ధాత్రి నా కిద్దఱు తల్లులే యందుఁ.
 గలలోన మఱి యింతకన్న నే నేమి
 పలుబుద్ధు లెఱుఁగ భూపాలునియాన.
 భూమిలోపల అవ్వఁబొందె నీతనువు.
 ఏ మైనఁ గాని రాజేంద్రునియొద్ద
 మరలక నిలిచి నామాఱుగా మీరు
 సరసవాక్యంబుల సత్యంబునందు
 మన సుంచి నా వార్త మఱవ కంతయును
 వినిపింపఁ దగు నందు విన్నచందంబు. 1010
 బాలుఁడ నని తంటపని నేయఁబోక
 పాలింపరయ్య పెం పగుమంత్రులార.
 కనఁదగు వినఁదగుఁ గాని యారీతి
 వనితమాటల నమ్మ వల దనరయ్య.
 సాక్షి లే దని దాని సతముగా నమ్మి
 శిక్షింపఁ దగ దని చెప్పరే మీరు.
 పిమ్మట సడి పిన్న పెద్దలచేతఁ

గ్రమ్మెడి నని బోధ గావింప రయ్య.
 ఆమెను నన్ను దేవాలయంబునను
 నేమించి మాటాడ నేరుపరయ్య. 1020
 నేటితేపటిలోన నిజమును గల్గ
 తేట గాదని యుక్తిఁ దెలిపింపరయ్య.
 అందుకై నామీద ననుమాన మున్న,
 మందిని గాపుగా మఱి యుపరయ్య.
 నీరు పాలును రెండు నిశ్చయంబుగను
 బాలు పుచ్చినమీదఁ బనిసేయు మనుఁడు.
 ఇటువలెఁ జెప్పఁగా, నెటువలె దైవ
 ఘటన యేరీతిదో గాని పొం.' డనుచుఁ
 బాలు పమరంగఁ దాంబూలం బొసంగి
 సెల విచ్చి పంపె. నాక్షితిపాలసుతుఁడు. 1030

ప్రథమ భాగము

సంపూర్ణము.

సారంగధర చరిత్రము

ద్వితీయభాగము.

—* రాజు చిత్రాంగిని పరీక్షించుట *—

అంతట నదిగి యాయవనీశుఁ గాంచి
వింతగా జరిగినవిధము నిక్కముగ
పిన్నలు పెద్దలు ప్రియబంధువులును
1 బన్నుగాఁ దెలుప, నా పార్థివో తముఁడు
' ఈమాటు చిత్రాంగియింటికిఁ బోయి
వామాక్షి నడిగి రా వలయు' నటంచుఁ,
దనమంత్రివర్గంబు దగుబంధుజనులుఁ
జనుదేరఁ జిత్రాంగిసదనంబునకును;—
జననాథుఁ డేతెంచుచందంబు తెలిసి,
తనకష్ట మేర్పడఁ దలఁచి మూల్గుచును,
గాటుకకన్నీరు కలయ నద్దుచును,
2 దాటోటు నేరని దానిచందమునఁ
దలకొంగు సవరించి తలు పోర చేసి,
కలికి మెల్లన గాజుఁ 3 గంబమునోర
నిలిచి, బొట్టనవ్రేల నేల వ్రాయుచును,
దల వంచి పలుమాటు దైవమా యనుచు,
సిరి దప్పి యున్నయా చిత్రాంగిఁ జూచి

10

1. చక్కఁగా.

2. మోసము.

3. స్తంభము.

నరపాలుమంత్రులు నాతి కి ట్లనిరి.
 'చిత్రాంగి, నీ వింత సేమాన నుంటి,
 పుత్తునిపై నింద పుట్టె నీలాగు. 20
 పున్నెమో పాపమో భూదేవి కెఱుక,
 వన్నెగా నాకాశవానికిఁ దెలియు.
 మనుజు లెంతటివారు? మాటలయందు
 ననుమాన మేర్పడు? నందాఁక నేమి
 యనరాదు. జనపాలు ననుమతిచేతఁ
 జని మేము నిందాఁక సారంగధరుని
 నడిగిన నీసేర మతఁ డెన్ని నాఁడు.
 దుడుకు సేయఁగరాదు దూరంబు నూడు,
 నలినాక్షి, పెఱవారి నాశంబు సేయఁ
 దలఁచినఁ దనమేలు దైవంబు చెఱుచు. 30
 మొనసి కట్టినతప్పు మోయుటకొఱకు
 వనిత, యెవ్వరిమీఁద వచ్చునో కాని?
 వేవే లనఁగ నేల? వినుము చిత్రాంగి
 దేవి, లెస్సగ మీరు బెల్పక యున్న
 సామ దం డోపాయ సాధనంబులను
 దీమసంబున జాడ దీయక పోరు.
 బయలై నవెనుక నీప్రజలలోపలను
 బయిసి పోవుట కొంత, పాపంబు కొంత,
 అడిక లొక కొంత, యపకీర్తి కొంత,
 చేడఁరో, తగుబుద్ధి చెప్పితి' మనినః— 40

—* చిత్రాంగి యుత్తరము *—

విని, కంచు గీచిన విధమున నింతి
 జనపతిదిక్కు చే చాఁపి యిట్లనియెః
 ‘పుడమిలోపల, సాలె పోలయబుడి
 సుడి యాడె నని చెప్పు చొక్కపుమాట
 విధ మాయె ముందె; నావిధ మెల్లఁ దెలిసి.
 యధిప, గుం పై వచ్చి యడుగ నేమిటికి?
 కొంచెము గానట్టి కులమునఁ బుట్టి
 యంచితంబుగ రచ్చ లాయె నాబ్రతుకు!
 సరివారిలో సరిసాటి కా నయితి
 మరి నీకు మా నాభిమానముల్ లేవె? 50
 పుట్టినదే యాఁడుఁబుట్టువు గాని
 చెట్టు గుట్టయి నేను క్షీతిఁ బుట్ట నయితి
 మగవారు సిగ్గెగు మట్టి గా విడిచి,
 మగువ, తెల్పు మటన్న మా కేమిభయము?
 పాపాత్తుచేత నేఁ బడినపాపెల్ల
 దాఁపుర మేల? యధర్మ కార్యంబు
 ఔటఁ గాకుంట నన్నరయుఁడీ.’ యనుచుఁ
 బైటకొంగును బట్టి బయలుగాఁ దివిచి,
 గయ్యాళి తనచేతిగాజల తొమ్ము
 వ్రయ్యలుగాఁ జీటి వసివాల్లు వాడి 60
 కంది రక్తము గాటు కాంతపాలిండ్ల
 నందఱుఁ జూచి ‘మహాధేవ!’ యనుడుఁ,

బట్టంచుదట్టి భూపాలకు నెదుటఁ
 బెట్టి, 'యెవ్వరి?' ధన్నఁ; బృథివీశ్వరుండు
 నిలువక తనమంత్రి నివహంబుఁ జూచి
 పలికెను; 'కల్పనోపాయంబు గాదు,
 మన మంత యిది వట్టి మాయ గాకుండఁ
 గనుఁగొంటిమే ఘోరకర్త. మిచ్చోటఁ
 బని యేమి? పో నగుఁ బదపదఁ.' డనుచు,
 ఘనకోపమున మంత్రిగణముఁ దోడ్కొనుచు, 70
 నలుకతో నేగి, సింహాసనం బెక్కి,
 కొలు వుండి, తనబంట్లఁ గొందఱ నంపి,

—* రాజు బ్రాహ్మణులను అడుగుట *—

పురములోఁ గల మేటి భూసురకోటి
 నిరుపమ సుజ్ఞాన నిధు లైనవారి
 నప్పుడు సకలశాస్త్రాధికారులను
 రప్పించి యిట్లనె రాజశేఖరుఁడు.
 మోహించి తల్లిని ముట్టినయట్టి
 ద్రోహిని దండించుత్రోవ యె?' ట్లనిన;
 విజ్ఞాను లప్పు డా విధముఁ జింతించి
 విజ్ఞాన ¹ధర్మముల్ విధి దప్ప కుండ
 వివరించి - 'భూపాల, విన్నపం బొకటి;
 ధ్రువముగా నటువంటి ద్రోహిని బట్టి
 యుడుగక నడురేయి నుగ్రదుర్గమునఁ

దడయక కాల్సేయి తఱిగింపవలయు
విధియు క్తముగ.' నన్న, విని తలవరులఁ
బదిలుఁ డై రప్పించి పార్థివుం డనియె.

—* రాజు తనయునికి దండన విధించుట *—

‘ గోమునఁ దాఁ గన్న కొడుకును బట్టి
చీమలు దూఱని చీకటికాన .

సరగునఁ గొనిపోయి సారంగధరుని
జరగ నీయక రెండు జాముల రాత్రి
కాలుసేతులు గోసి కడు శీఘ్రమునను,
బాలునిగుఱుతులు పాటించి తెండు.

90

వేవేగ పొం' డని వ్రేలియుంగరము
భూవరుఁ డిచ్చినఁ బొగులుచు వారు,
దొరయఁగా యముఁ డంపు దూతలో యనఁగ,

ధర తల్లడిల్ల నాస్థానంబు వెడలి,
కరములలో వంకకత్తులు మెఱయఁ
బరువునఁ బోయి, భూపాలనందనుని

పడుకయిరఱిని డాసి, పదరుచుఁ గొంద
అడలక లోపలి కరుగఁగా; నందు

100

సదమలుఁ డై యున్న సారంగధరునిఁ
గదిసి, దండము వెట్టి, కరములు మొగిచి,

“ భూపాలనందన, భూచక్రవర్తి,
రూప విభ్రమ కళా రూఢ సౌందర్య,
మరలక వినవయ్య మావిన్నపంబు

సారంగధరుఁడు రాజాజ్ఞను మన్నించుట.

55

పోర పొచ్చె మనక యీ ప్రొద్దు మాతండ్రి
తగవర్లఁ గూర్చి చిత్రాంగి మీసందు
తగవు చెప్పుఁ డటన్న; ధర్మజ్ఞు లవుడు,
తప్పు మీ దనిన; నాతర్వాత మమ్ము
రప్పించి, 'నేఁ డర్థరాత్రంబునందు

110

1 సంకేత మెడలించి సారంగధరునిఁ
గొంకక కాల్సేయి గోసి రం,' డనుచు,
మనుజేశుఁ డంపించె మా కేమి బుద్ధి?"
యని యానవాలుగా నవసీశుచేతి
ఘన మైనముద్దుఁడుగరముఁ జూపఁగను,
గనుఁగొని భయ మంది కంపంబు నొంది
చిక్కంబులోఁ బిట్ట చిక్కినరీతి
దిక్కు లాలించుచు దీనుఁ డై పలికె:—

—* సారంగధరుఁడు రాజాజ్ఞను మన్నించుట *

‘తలవరులార, మాతండ్రి మీ కేమి
సెల విచ్చెనో యదే సెల వందఱకును.
మహిలోన రాజానుమతమె ధర్మంబు
విహిత మాఁగద, యింత వివరింప నేల?
యెంతవారికిఁ గమఁ మెట్లు మూఁడినను
జింతింపఁగా నేల? చిత్రాంగి కిప్పుడు
పగ దీటె, మాతండ్రివారికి నేను

120

బగతుడ నైతి. నా పని యింతె. మీరు
 పతియూజ్ఞ మీఱక పని చేయవలయు.
 నతివేగమునఁ జేయుఁ.' డని మదిలోన
 భక్తమందారునిఁ బద్ధలోచనుని
 భక్తిఁ జింతించుచుఁ 'బరమేశ, నన్ను
 నీవానిఁగాఁ గరుణించి యీవేశఁ
 గావవే. మాతండ్రి కనికర ముడిగి
 తలవర్గ కొప్పించె. దప్పును నెప్పుఁ
 దెలిసి నీ వేటికిఁ దెలుప కున్నావు?
 నిన్ను నమ్మితి నయ్య నిఖిలలోకేశ,
 యన్య మెఱుంగ న న్నాదుకొ' మ్మనుచు,
 బన్నగళాయి శ్రీ పాదపద్మములు
 పన్నుగా మదిలోన భావించుచున్నఁ;

130

—* తలవరులు సారంగధరుని రాజవీధిలోఁ గొనిపోవుట *—

గరుసుబ్రగ్గముల భూకాంతతనూజుఁ
 గరపల్లవము లంటఁ గట్టి రత్తఱిని,
 ముత్తెంపుఁబేరుల ముడి వడి జాతి
 చిత్తగా మూపుపైఁ జిందులు ద్రొక్కె,
 శ్రీ మించు పట్టునూల్సిగ వీడి కురులు
 ఆమేనఁ దుమ్మెదలై తూఁగ సాగె,
 నధుగులు తడఁబడ నరుగువేగమునఁ

140

సారంగధరుం గాంచి పౌరాంగనలు దుఃఖించుట. 57

బుడమిపై బారలు పొర్లాడ సాగె
గనకముకన్నఁ జక్క-నిమేనికాంతిఁ
గన మాసి కెంధూళి గప్పిన ట్లుండె.
దరితీపు సేయంగఁ దనప్రాణమునకు
వెరపు దోపక మోము వెలవెలఁబోయె, 150
బట్టభద్రునికర్మ ఫలమునఁజేసి
పట్టుదుప్పటి నేలపైని జీరాడె.

—* సారంగధరుం గాంచి పౌరాంగనలు దుఃఖించుట *

ధరణీశునాజ్ఞచేఁ దలవరు లిట్లు
విర్భవిర గొని రాజవీధి నేతేర;—
నింతింత చేరువ యిండ్లిండ్లవారు
అంతంత వెఱఁ గంది చురుదెంచి రంతఁ
బసిబిడ్డ లాదిగా బంధువర్గంబు
మసలక చనుదెంచి, మమత లుప్పొంగఁ,
దేరుఁదీసిననాఁటి తీర్థంబునలెను
సారంగధరుఁ డున్న చందంబుఁ జూచి, 160
పొక్కుచుఁ దమలోనఁ బొలఁతు లి ట్లనిరి:—
'చక్కనివాఁ డమ్మ సారంగధరుఁడు,
శిశువులతో నైనఁ జేరి మాటాడు,
వశవర్తి పసిబిడ్డవంటివాఁ డమ్మ,
దొరకొమారుఁడ నని దుడు కింత లేడు,
గరువంబు లేనిభూకాంతుఁ డోయమ్మ!

కన్ను ¹ లా నమ్మ, నిక్కము పరస్త్రీలఁ
గ న్నెత్తి చూడని ఘనుడె యోయమ్మ !

అకలంకచిత్తుడై యవనిలోఁ బ్రజల
నెకపాటిగాఁ జూచు నుత్తముడమ్మ !

170

చేరి యిష్టంబుగాఁ జెలిమి గావించు

వా రెల్లఁ దనయంతవా రను నమ్మ!

కూరిమిఁ దనసేవకులను గోపించు

నారీతిఁ దగ నెవ్వ నాడఁ డోయమ్మ!

సతులార, యిటువంటి సారంగధరుని

మతి దప్పి రా జవమానించెఁ గాక,

కన్నవానికి మదిఁ గరుణ లే దాయె,

గన్నట్టికడు పెట్లు కని యొర్చె నమ్మ!

కసిగందునకు నేమి గానిప్రాయమున

వసము దప్పిననింద వచ్చె నేజెల్ల!

180

కటకటా! ²గోలవు గదర నాయన్న!

మటుమాయ చిత్రాంగిమాటలే నీకు

విజిచికట్లామో! బృధ్వీపతి నిన్ను

నలుకంగ సెలవీయ నాలు కెట్లాడె!

బాపురే! దైవమా! పగవారి కైన

నీపాటు వల'దని యనుమడించుచును,

గన్నవా రెల్లను గటకటా! యనుచుఁ

గన్నీళ్లు గ్రుక్కుచుఁ గన్తి పొందఁగను;—

1. ఆన + అమ్మ - కన్నులమీఁద ఆన సుమా. 2. తెలియనివాడెవు.

మరి యందులో బుద్ధిమంతు లిట్లనిరి. —
 ‘ ధరణిలో రాజులు తరుణులయందు 190
 వివశులై ధర్మంబు విడుతురు గాని,
 అవనీశు వెట్టివాఁ డనగఁ నేమిటికి ?
 దశరథరాజును దరుణిమాటలకు
 శిశువుల నడవిపా లేయఁడే తొల్లి?
 నాతిబుద్ధులు విని నడికానలోన
 సీతను గోల్పోఁడే శ్రీరాఘవుండు?
 అల్లికై పోరాడి యనుజునిచేత
 వాలి చచ్చె నటన్న వార్తయు వినమె?
 పొలఁతికోసము వాయుపుత్తునిచేత
 బలహీనుఁడై సింహబలుఁ డేమి యాయె? 200
 బణఁతిని గొని పోయి పంక్తికంధరుఁడు
 రణమునఁ జావఁడే రఘురాముచేత?
 అలయహాల్యకు నింద్రుఁ డాసించి మున్ను
 ఒడ తెల్లఁ గన్నులయున్నిఁ గన్గొనఁడె?
 వేలుపు లాదిగా వెనుకటివారు
 నీలీల సతుల మోహించిరి గానఁ,
 దరుణిమాటలు జవదాటక యతఁడు
 వర్షసుతు నటికింప వదలె ధర్మంబు.
 ముల్లోకములయందు మోహన మునిఁగి
 తల్లి నంటె నటన్న తనయుఁడు లేఁడు. 210
 కుటిలకుంతలమాట గుఱిసేయ రాదు;

ఎటువంటిదో జగదీశ్వరుం డెఱుఁగు;
 నన విని కొంద 'టిట్లన మన కేల?
 జనులకుఁ దొల్లింటి జన కర్తములు
 వెన్నంటి బాధించు వెఱచియు నైన
 నిన్ని చెప్పఁగ నేల యితఁడును మున్ను
 ధరలోనఁ గొంచెము ధర్మంబు చేసె;
 నరులలోపల రాజనామంబుచేతఁ
 దనరారె; నేఁడు నీతనికర్త ఫలము
 ననుభవించుట సిద్ధ.' మని పురజనులు
 తలపోయు చుండిరి. ధరణీశ్వరుండు
 కొల్లువు చాలించి పైకొన్నతాపమునఁ
 బొదలుచుఁ దనయంతిపురములోపలను
 దగు హంసతూలికా తల్పంబునందు
 శయనించి యుండె నాజనపాలవరుఁడు.
 దయ లేక పుత్తుని దండించునట్టి
 పుడమినాథుని రోసి పోయె నన్నట్లు
 పడమటికొండపై భానుండు గ్రుంకె.
 నరపతిపుత్తుని నలుకునచ్చోట
 మెఱయుర క్తం బన మీ న్నెఱ్ఱఁబాటె.
 జను లెల్ల భూపాలచంద్రునిపట్టిఁ
 గని యేడ్చుక్రియ నంధకారంబు గప్పె.
 బాలములో సిద్ధులు భూపాలసుతునిఁ
 బులు కడిగినయట్లు పొడిచె జక్కలును.

220

230

రత్నాంగి రాజును పుత్తునిఁ గావు మని వేడుట. 61

భూపాలపుత్తుని భూరినత్కిర్తి
దీపించు నన సంధ్యదీపముల్ వెలిగె.

—* రత్నాంగి రాజును పుత్తునిఁ గావు మని వేడుట. *—

నావేళ రత్నాంగి యతివలుఁ దాను
భావింప మల్లెలపానుపుపయిని
నింతులు సేవింప నిందీవరాక్షి
సంతోషమున నున్న సమయంబునందు, 240
నరిఁ బోరి చిత్రాంగి సారంగధరుని
విరియఁ గట్టించిన విధ మెల్లఁ దెలిసి,
యచ్చోట నిలువక యడలుచుఁ జేయులు
వచ్చి పుత్తునిచేటువార్త చెప్పినను,
అడలి యారత్నాంగి హా ! పుత్త ! యనుచు
మడఁతుక మూర్ఛిల్లి మహిమిఁద వ్రాలె.
తెలి వొంది కల గన్న తెఱఁగున లేచి
కీలికికన్నుల నీళ్లు కాల్వ లై పాటఁ
గాంత 'తాఁ గన్న చక్కనికొమరునకుఁ
గాంతచే నెక్కడి గండంబు వచ్చె ! 250
నేఁజెల్ల ! నయ్యయో ! నెలవంటిసుతుఁడు
రాజతేజోసథి రత్నాలకుప్ప
కులపావనుండు సద్గుణవిశాలుండు
వెల లేనిమణి లోకవిఖ్యాతమూర్తి

నాపెన్నిధానంబు నాకూర్చి సుతుఁడు !

రాపాడి చిత్రాంగి రాజుతో జెప్పి

కరుణఁ జూడక త్రాళ్లఁ గట్టించె ననఁగఁ

దరీయింపలే నమ్మ తనయుని బాసి.

నిలువ శక్యము గాదు నిమిష మిచ్చోటఁ

బలవించి వేదనపాలు గాలేను.

260

శుక వాణులార, భాసురముగ, మీరు

సుకృతంబు జనపాలుఁ జూపరే' యనుచు,

నడలుచుఁ బుత్రమోహంబున లేచి,

నడువ నేరక యింతి నడు మసియాడ,

ముదిత క్రొమ్ముడి పీడి మూఁపుపైఁ దూఁగఁ

గదలె రత్నాంగి భూకాంతునికడకుఁ

గాంతలు దనచుట్టు క్రమ్ముచు రాఁగఁ

జింతించి బాపురే! చిత్రాంగి చేతఁ

బుత్రశోకంబున భూపాలుదేవి

ధాత్రీశ్వరుని పాద తలమున వ్రాలె.

270

నప్పుడు కొలువులో నందఱుఁ జూడ

ముప్పిరి గొనుకొపమునను భూవిభుఁడు

తల నంతఁ దనపాదతలమునఁ ద్రోచి

పలుక కుండిన; ధర్మపత్ని యిట్లనియె.—

ఏమయ్య రాజేంద్ర, యింతిమాటలకుఁ

దామసంబునఁ బుత్రుఁ దండింపఁ దగునె ?

పసిబాలుఁ డటువంటిపని చేసె ననఁగ

వసుధలో నవ్వగే వసుధాతలేంద్ర?
 మతకరి చిత్రాంగి నుచ్చరంబునను
 సుతునిపైఁ గడటంపు సుద్ది గల్పింప,
 వనితమాటలు నమ్మి పరగుణోన్నతునిఁ
 దనయుని వధియించుతండ్రులు గలరె?
 చిన్ని ముద్దులబాలు చెలువంబుఁ జూచి
 కన్నతండ్రు వి యింతకరుణ లే దాయె?
 ధర్మార్థి సారంగధరుఁ డటువంటి
 కర్తి గాఁ డయ్య భూకాంత, నీయాన.
 కొడుకు సద్గుణశాలి కులదీపకుండు,
 విడిపింపు' మనిన భూవిభుఁ డిట్లు లనియె.

280

■ వనిత, యూరక యింత వాపోవ నేల?

తనయుఁ డెఱే వాఁడు తనయంతవాఁడు ; 290

అదరక బెదరక యన్యాయ మనక

చెదరక పాపంబుఁ జేసిన, వాని

త పెల్ల దిగనాడి ధర్మాత్ముఁ డనుచుఁ

జెప్పినందులకు నిన్ శిక్షింపవలయు.

చను మింతి, పలుకక చయ్యన నీవు.'

నన విని చిత్రాంగి యప్పు డిట్లనియె.

■ మాయందు గయ్యాళిమాటలే కాని

యోయింతి, నీయంతయోపిక లేదు.

వనిత, కాశికీ బోయి వచ్చినసుద్ది

వినిపింతు రెవరై న విఖ్యాతిగాను ;

300

గడుసరి మనసులోఁ గపటంబు మాని
నడిమిఱంకులు చెప్పు నాతి యెవ రై!
అటువలెఁ బసిబాటుఁ డని పలుమాట
తటవటమాటలఁ దప్ప నాడెదవు.

వెఱవక నోటిలో వ్రేలు పెట్టినను
గఱవనేరఁడు గదే కాంత, నీసుతుఁడు
అడ్డపట్టులపాప యవునఁటే ? లేక
గ్రుడ్డులోపలిచిన్నికూన యోయమ్మ !
ఎన్ని నేర్చితి వమ్మ యెలనాగ ! వాఁడు

నిన్నుఁ బట్టినఁ గల్గ నిజము గన్పించు.
ననువు దప్పినమాట లాడంగరాకు ;
వనిత, నీక్రిందటివారు లే రిచట.

గొడుకుచే భంగంబు కొంత సేయుంకి
కడమ లోతక్కువ కయ్యంబు సేయ.
వచ్చితి వింక నే నాదింపఁజాల.

వచ్చినత్రోవనే పదవమ్మ నీవు.

అని యిట్లు చిత్రాంగి యాడుమాటలకు
విని మాటు మాటాడ వెఱచి యాసాధ్వి
తెగువతో మంత్రులదిక్కు చూచినను,
మగువదుఃఖము చూచి మతిమంతుఁ డవుడు ౩౨౦
జగజంత చిత్రాంగిచలముమాటలకు
వగచుచు లేచి భూవసున కిట్లనియె.

—* చిలుకను చంపుకొన్న రాజు కథ. *—

“ భూపాల, వినుపూటపూటలో గాని
 పాపపుణ్యంబుల పర మేఱుపడదు.
 ఎంచి చూచినఁ గార్య మెందైనఁ గాని
 మించిన రాదు సుమీ. మదిలోనఁ
 గోపించి కా తేయి కోసినవెనుకఁ
 బాపంబుకై చింతపడుదు వోరాజ,
 కై దప్పు విను; తొంటికాలంబునందు
 వై దర్భమున నొక్క వసుధేశ్వరుండు
 ధాత్రి బాలించుచుఁ దనయులు లేక
 చిత్రవర్ణపురామచిలుకను బెంచి
 గారవించుచుఁ బ్రొద్దు గడపుచునుతుని
 తీరుగా మాటల తీరు నేర్పుచును,
 బేరుపేరను వేఱఁ బిలుచుచు నుండు
 కారణంబునఁ గొంతకాలంబు చనినఁ,
 జిలుకలగుంపులు సీమలోనుండి
 వల నెప్పు శృంగారవనికి నేతేరఁ,
 దమరాజు నడిగి మొత్తములోనఁ గలసి
 యమరేశ్వరద్వీప మాదిభూములను
 విహరింప, నం దొక్క వింతవృక్షంబు
 మహి నెప్పు నమృతంపుమామిడి యనఁగ,
 నాపండులను వృద్ధు లారగించినను
 బ్రాపించు యావనప్రాయంబె యెప్పుడు.

330

340

నది చూచి తమతేని కాపండు నిచ్చి,
 ముదిమిఁ బాపెద నంచు మూతిని గఱచి
 వదలక చనుదేర, వడి నెక్కపాము
 గదిసి పక్షిని జూచి కనలుచుఁ బలికె
 నీపండుకొఱకు నే నిన్నాళ్లదనుకఁ
 గాపాడితిని బహుకష్టాల కోర్చి; 350
 ఉప్పిఁడియుపవాస మున్న నాయాస
 తప్పించి కొని పోవ ధర్మంబు గాదు;
 ఇ' మ్మని పలికిన, నెగసి యాచిలుక
 సమ్మతంబుగ గాజసదనంబు చేరి
 పుడమితేనికేఁ బండు పొడచూపి తాను
 గడు భక్తి నిచ్చి యా క్రమముఁ దెల్పినను,
 సంతోషమునఁ బొంగి జనపాలవరుఁడు
 సంతసించుచుఁ గూర్చి సతికి నిట్లనియె:
 విను మీఫలంబున విభవ మెట్లనినఁ
 దనకు మాత్రమె చక్కఁదనము సిద్ధించు. 360
 తేమంబుతో నిది చెట్టు వేయింప
 నామ్రానిపండుల నవనిలో నెల్ల
 వణఁకెడువృద్ధులు నయసువారై న
 గణుతింప లోకోపకార మానట్లు
 చేసెదఁ' నని విత్తు చెట్టు వేయించి
 వాసిగాఁ దోటలోఁ బరికించుచుండె.

పండుకై చిలుకతోఁ బలికినపాము
 మండలేశ్వరుతోఁట మఱుఁగున నుండె.
 మఱికొన్నియేండ్ల కామామిడిచెట్టు
 విఱివిగాఁ గొమ్ములు విఱివీఁగుచును
 గర మొప్పఁగాఁ బూచి కాయలు గాచి
 పరిపక్వ మై ప్రాళి పడె నెక్కపండు.
 మునుపు గాచినపాము మురియుచు వచ్చి
 ఘన మైనయాపండుఁ గసికాట్లు చేసి
 యాడుచు మునుపటి యవిధి పోనాడి
 కోడెపా మై యాడుకొను చుండె. నంత,
 వనముకావలివాండ్రు వచ్చి యాపండుఁ
 గని కొనిపోయి భూకాంతున కొసఁగఁ,
 బరికించి తనసాటిబంధువుల్ దాను
 మురియుచు, దన కిది మొదటిలాభంబు
 వరుస ముందుగ విప్రవరున కర్పించి
 తరువాతఁ గైకొనఁ దగుఁగాక యనుచు,
 రాజపురోహితు రప్పించి మ్రొక్కి
 పూజించి యాపండు పుచ్చుకొ మ్మనిన;
 విషము నిండినపండు విప్రుడు గుడిచి
 విష మెక్కి మూర్ఛిల్లి విడిచెఁ బ్రాణములు.
 బహుజనం బది యేమి పాపమో యనిన
 మహిపతి విప్రుదుర్మరణంబుఁ జూచి
 యధిక మావగ బ్రహ్మహత్యకు వెఱచి .

370

380

- విధిని దూఱుచు ఘోరవిషమునఁ జిలుక 390
 తనుఁ జంప నూహించె; దై వయోగమునఁ
 దనచావు దప్పి పాతకము సిద్ధించె;
 నిది చిల్క యనఁగరా దిప్పుడే దీని
 సదమదంబుగఁ గొట్టి చంపెద.' ననుచుఁ
 జలమున రత్నపంజరముఁ దెప్పించి
 బలుదామసంబునఁ బండ్లు దీడుచును
 నెనసి పక్షులఁ జంపు నెఱుకుచందమునఁ
 గసి దీఱఁ దనవామకరమునఁ బట్టి
 పాపకర్తంబులు పఁకింప లేక
 వాపోవఁగాఁ జంపె వసుధేశ్వరుండు. 400
 అను వ్రందఁగా నుండు నాపట్టణమున
 ఘన మైనసాని భోగము తిమ్మసాని
 యేపారి తనసాటి యింతులతోన
 రూపరేఖలయందు రూఢిగా బ్రతికి
 వయ సెల్లఁ దిగజాటి వఱుకుచందమున
 భయపెట్టు పెంపుడు పడుచులతోడఁ
 గలహించి కొన్ని వెక్కసము లాడినను
 బలవంతమున దానిపైఁ బడి కొట్టి
 విరసతతో నిల్లు వెల్లిపొ మ్మనినఁ
 బారుగిల్లుచేరి వాపోవంగఁ దొడఁగె. 410
 'నుడివోనిప్రాయాన నూటఁబదార్లు
 గడియించి యశావనకాలంబునందుఁ

బ్రోదీగా జగ మెల్లఁ బొగడిననోళ్ల
 గాదు కా దనిపించుఁగా దై వమహిమ !
 మంగళప్రద మయినమల్లెపూ లమ్మ
 నంగడిఁ గట్టెల నమ్మించె; వయసు
 దిగిపోయి పల్లక దేబెరూపమున
 వగ మాలి బ్రతికి యెవ్వరి నుద్ధరింప ?
 విషపుమామిడిసండు విందుగాఁ, గుడిచి
 విషమునఁ బ్రాణంబు విడిచెద' ననుచు,
 సరిప్రాద్దురాతిరి సదనంబు వెడలి
 దొరఁకొని మూల్గుచుఁ దోటలోఁ జొచ్చి
 రాసిగా నేలపై రాలినపండు
 వాసిగా నొక్కటి వడిఁ దిన్నయంత,
 నామానిక్రిందనే యాశ్చర్యముగను
 భామ పండ్రెండేడ్ల బాల యై నిలిచె.
 నాడుచుఁ బాడుచు నచ్చోటు వాసి
 వేడుకతోఁ బురవీధి కేతేర;
 జను లెల్లఁ జూచి యాశ్చర్యంబు నెంది
 జనపాలుతోఁ జెప్ప; సంశయంబునను
 దలవర్ల నంపించి దాని రావించి
 తెలియంగఁ జూచి సందేహంబు దీఱఁ,
 బరిచారకునిచేతఁ బండ్లు దెప్పించి
 పరులు చూడఁగ మంత్రివరులకు నిన్నెచ్చె.
 నవి పుచ్చుకొన్నవా రందఁ అచ్చోట

420

430

నవమోహనాంగులై నటియించి రెలమి.
 శతవృద్ధులప్పుడసంఖ్యంబుగాను
 నతిరూపవంతులై రంత, భూవిభుఁడు
 చిలుక చేసినమేలు చిత్తంబులోనఁ
 దలపోసి బుధుఁ డను తనమంత్రివరునిఁ 440
 జేఁజేతఁ బట్టాభిషేకంబు చేసి,
 భూజనపాలుండు బుద్ధిలోపలను
 కన్నపుత్తునిమాటుగాఁ బెంచినట్టి
 చిన్ని ముద్దులరామచిలుకను దలఁచి,
 తనుఁ దానె తలపోసి తనువుఁ దా రోసి
 కనలుచు నిజఖడ్గ ఘాతంబుచేతఁ
 జచ్చె భూపాలుండు; సతి యింతలోనఁ
 జిచ్చుటికి దివంబు చేరిరి. గానఁ
 జిలుకసామ్యంబుగాఁ జేయకు" మనుచుఁ,
 బలికిన మఱిమంతు పలుకు లన్నియును 450
 జెవిటిముందర సంకు చెవి నూఁదినట్లు
 విన కున్న రత్నాంగి విభున కిట్లనియె
 'పుడమిని, మాకు నీభోగంబు చాలు;
 నడవులలో నాకు నలములఁ దెచ్చి
 కుడిచి యుండెద మయ్య కువలయాధీశ,
 తడయక విడిపింపు, దయ విచారింపు.
 విధసత చాలించి వెసఁ దప్పుఁ గాచి
 నరనాథ, పుత్త్రదానము చేయు' మనుచుఁ

బతిపాదములకు సద్భక్తితో మ్రొక్కి
బతిమాలు చున్న భూపాలుఁ డిట్లనియె: 460

‘వామాక్షి, యాదుష్ట వర్తనుఁ గావ
నామిఁదియాన నీనయములు మాను
నెలత, నాముందట నిలిచి మాటాడ
వలదు పో’ మనఁగ నావనిత శోకించి

—* రత్నాంగి కొడుకుకై విలపించుట. *—

‘కలి పోవఁగను నుట్టి గనుఁగొన్న నేమి
ఫల మిచ్చుఁ దనవ్రాత ఫలమె యిం’ తనుచు,
నాన వెట్టినఁ దనయాసయు విడిచి
మానిని యాస్థాన మంటపం బెడలి,
పిన్న పెద్దలఁ గనిప్రియముతో మ్రొక్కి

‘వన్నె వాసిగ ధర్మ వర్తశలందు 470
మతిమంతు లైనట్టి మాయన్నలార,
అతిభక్తి నామొఱ యాలింపరయ్య;
తులువ చిత్రాంగిమందులు తల కెక్క
నలి రేఁగి భూపతి నామాట వీనక
దయశాలి సారంగధరుని నాసుతుఁ
దయ లేక చంపింపఁ దలఁచియున్నాఁడు.
మీ రైన నెకమాట మేదిసీశ్వరునిఁ
జేరి విజ్ఞాపన చేయ రోయయ్య. ’
అని వాడవాడల యమ్మలక్కలను

గనుఁగొని కన్నీళ్లు గాఱ నేడ్చుచును 480

జేతులు పిసుకుచుఁ 'జెల్లఁబో! తల్లి!

నాతనయుం డేడ నాముద్దులన్న

యెక్కడ నున్నవాఁ? డేడి యేడనుచుఁ,

ద్రొక్కట లాడుచుఁ ద్రోయంగ రాక

కప్పియుండినప్రజఁ గడకు బోఁ దోలి

తప్పక రత్నాంగి తనయునిఁ జూచి

గుప్పుగుప్పున తొమ్ము గ్రుద్దుకొం చింతి,

కొప్పుడి వెండ్రుకల్ కొట్టుమిట్టాడఁ

బావనుం డగుపుత్తుపై మోహమునను

నావు లేగను గూడి యలముకొన్నట్టు 490

పెడతెక్కలుగఁ ద్రాళ్ల బిగఁ గట్టి యున్న

కొడుకుమీఁదను బడి కొమ్మ మూర్ఛిల్లె.

నేలలు దడవుచు నిలిచి యాకాంత

వాలుఁగన్నుల నీళ్లు వఱద లై పాఱఁ

గొడు కున్నచందంబుఁ గుములుచుఁ జూచి

మిడుకుచు మో మెత్తి మెలఁత యిట్లనియె.

గోమున నిన్నాళ్లు కొడు కని పెంచి

కోమలికిని బారి గోరి యీనాయె.

వగ మించు మల్లెపూవంటి రుమాలు

సిగ యూడి వెండ్రుకల్ చిందాయె నటర! 500

కరముల పచ్చల కడియాలఁ దీసి

కరము ముప్పిరిత్రాటి కట్టాయె నటర !

పరిమళగంధానఁ బస మించుమేను
పురములోపలిమన్ను పూఁ తాయె నటర !
నడవంగఁ బావాల నడచుపాదములు
పడ నీడ్వఁగాఁ దొట్రు పాటాయె నటర !
పున్నమచంద్రునిఁ బోలునీమోము
చిన్నఁబోయి యొకింత సిరి దప్పె నటర !
పాలువెన్నలు ద్రావి బాగుగాఁ బెరిగి
శాలప్రాయము నేలపా లాయె నటర !

510

కన్న పెంచినవారు కలరు లోకమున,
నెన్నంగ నిట్టిపా టెవడికి లేదు;
పుడమి నిష్ఫల మైన బూరుగురీతి
కొడుక, నే నినుఁ గని గొఱ్ఱాల నయితిఁ.
బుట్టినప్పుడు నిన్ను భూసురు లెల్లఁ
బట్టభద్రుం డని పలికిరి గాని,
ముందర నీడేరి మొనకు రా వనుచు
నెందుకోసము నిర్ణయింపలే రైరి ?
చందురుఁ డుదయించుచందాన నిన్నుఁ
గందు, నిం కెవ్వరిఁ గనుఁగొందు నయ్య ?
తనయ, నీకును దృష్టి తాకునో యనుచుఁ
గను విచ్చి నినుఁ దేటగాఁ జూడ నయ్య;
నంతగా నినుఁ బెంచి యపరాత్రివేళఁ
గాంతకోసము నిన్ను ఖండింపనయ్యె.
బడిబడిఁ దేజీలు పల్లకీ లెక్కి

520

పుడమిలో నీసరి భూపతుల్ గొలువఁ
జూడఁ జోద్యంబుగా సుతుఁడ, నీరాక
వేడుక లేదాయె వెత చూడనాయె !

గట్టిగాఁ బేదల గర్భంబునందుఁ
బుట్టక నా కేల పుట్టితి గోల !

530

యెండ క న్నెఱుంగక మేప్రొద్దు నన్ను
నండఁ బాయనివాడ వయ్యయో ! నేఁడు
ఇంతియింటికిఁ బోయి యే మంటి వన్న ?
కాంత నీపినతల్లి గాదె చిత్రాంగి ?
నే నేమి యా మేమి ? నీకు నాతండ్రి,
మానిని చూడ నా మాఱు గా దటర ?

నీనయమార్గముల్ నీసద్గుణములు

1 నానుడుల నుతింప నాయన్న నిన్నుఁ
గొండగా భావించుకొని మతిలోన

దండిగా నుండు, దుర్దశ వచ్చు టెఱుంగ ! ' 540

నని యిట్లు రత్నాంగి యంగ లార్పఁగను,
గనుఁగొని కన్నీళ్లు కరములఁ దుడిచి

జగ మెల్ల వినుతింప సారంగధరుఁడు

తగవు దప్పక మ్రొక్కి తల్లి కి ట్లనియె:

—* సారంగధరుఁడు తల్లి నోదార్చుట *—

“ విన వచ్చు, ధర్మంబు విడువ లే దచ్చు.
‘వనిత చిత్రాంగి నీ వలె ననుకొంటిఁ

చినతల్లి యనుచు సంప్రీతి మ్రొక్కినను
బెనఁగ ర మ్మన నేను విడిచి వచ్చితిని.

కలలోన వాక్కాయ కర్తంబులందు
నెలనాగ కేఁ దప్ప, నేపాప మెఱుఁగ.

550

నిందఁ బొందితిఁ గల్గ నిజ మైనపనికి
నిందుకై వగ పేల నీశ్వరుం డెఱుఁగు.
గోమలి చిత్రాంగిగుణ మెంచ నేల ?

భూమిశ్వరునిఁ దూలఁ బోనాడ నేల ?
తనువు నిత్యము గాదు తల్లిలో, వినుము
తనవ్రాతఫల మింతె. తలఁప కోయమ్మ.
ముదిత, నీ విటు కన్న మోహంబుచేత
వదలక ననుఁ జూడ వచ్చితి విటకు,

వాసి కెక్కినరాణివాసంబు విడిచి

యోసుందరాంగి, రా నెప్ప దోయమ్మ.

560

వనజాక్షి, పోవమ్మ వశుధేశుఁ గూడి

మని యుండ వమ్మ, నామనవిఁ జేకొమ్మ.

చెలికాండ నావలె జేపట్టు మమ్మ,

చెలిమితో నుండుము చిత్రాంగి గూడి.

వగ పేల మృతు లైనవారు రా రమ్మ.

మగువ నాపైఁ గూర్చి మానుమా యమ్మ."

అని యిట్లు పల్కుచు నశ్రు లొల్కుచును

గనుగవ దడుపుచుఁ గరముకే లొగిచి

మ్రొక్కిన, రత్నాంగి మోహంపుసుతుని

- నక్కున వదలక నడలుచు బలికె: 570
- ‘ అన్న, నీవంటి నెయ్యపునందనుండు
 ఎన్నంగ జగతిలో నెవరికి గలడు ?
 ధరలోన సారంగధరుడ, నీవంటి
 సరపాలతనయు లేందలు లేరు వెదక,
 జక్కడనమ్మున సరసత నీతి
 జక్కనినాతండ్రి సరి నీకు గలరె?
 నిను బాయలేనురా నీవెంట నేను
 జనుదెంతు భోగంబు చాలు: నాబతుకు
 అడవి గాచినవెన్నె లాయె. నేనిక
 నెడఁబాయ లే నని యింతి రత్నాంగి 580
 పలవించి పలవించి, పట్టి, యటంచు
 బలికి బెగ్గిలి నేల బడి పొరలాడి
 తెలి పొది కాంతల దిక్కునఁ జూచి
 పొలపొల బొక్కుచు బుత్తునఁ జూచి,
 ‘ ఏది సత్యము ? దైవ మేడి’ యం చలుకు.
 బోదునా యని చూచు బోలేక నిలుచు,
 ‘ గొడుక, నిన్నికను గన్గొనఁ గదా’ యనుచు
 గడు బుత్తమోహనఁ గొగిటఁ జేర్చి
 గుడిగుడి కన్నీళ్లు గ్రుక్కుచు గాంత
 వడి లేచి యాతలవరుల కొప్పించి 590
 మో మెత్తి విట్టెడ్వ, ముగిసి లాల్పించి

—* దాదులు రత్నాంగిని బోధించుట *—

వామాక్షి యీరీతి వాపోవఁగాను,
దాదులు నడలుచు దగ్గఱఁ జేరి,
బోధింప నంతటఁ బ్రబోధు జామాయె,
వనిత యిక్కడ నున్న వార్త తా విన్న
మనుజనాథునిచేత మనకు మోసఁబు.
ఇంతయు నెఱుఁగక యింతియు మనము
సంతలోపల నింత జాగు చేయునది

కార్యంబు గా దని కాంత లందఱును
దైర్యంబు దెలుపుచుఁ దరుణి కి ట్లనిరి.

600

‘అడలకు మమ్మ రత్నాంగి దేవమ్మ
యెడలు వాసినమీఁద నెవరి కెవ్వారు?
ఎంత చింతించిన నేమిఫలంబు?’

కాంతలో, మించినకార్యంబు రాదు.

సత్య మెవ్వరి కైన సత మాను గాని

నిత్యమా దేహంబు? నీటిపైబుగ్గ.

నిర్దయుం డన నేల నీప్రాణవిభుని?

అల్పాయు వగుపిండ మాయె నీకొడుకు.

పుట్టినదే కల్ల పుత్తుఁడు నీకుఁ,

జెట్టునఁ గనుగాయ చెడిపో దటమ్మ?

610

పుట్టుట గిట్టుట పుడమి జీవులకు

కట్టడ, యిది వట్టికపటవాటకము.

భావింప సుఖదుఃఖ ఫలములు రెండు

కావడికుండలు గా వఁతు తల్లి ?
 విను మమ్మ, చీకటి వెన్నెల సమము
 అను వొంద సంసార మని విన లేదె?
 యోడలు బుడ్ల బుడ్లొడల వచ్చు
 వేడుక కొన్నాళ్లు వెతలు కొన్నాళ్లు.
 పుడమిలో మనుజులై పుట్టినవారు
 చెడకయే బ్రతుకరు, చెట్టాకురీతి

620

వెనుకముందటివాసి వెత, లింతె కాని
 మన మెంత ? యిది వట్టిమాయలే యమ్మ.
 నిను నీవె దెలిసికో నీరజగంధి
 మునుపటి మనతాత ముత్తాత లేరి ?
 నేడేమి తేపేమి, నిత్యమా మనము ?
 వాడలో శోకింప వలదు 'లే' మ్మనుచు
 బదవమ్మ యని లేవ బలవంతముగను
 బొది గూడి కాంతలు బుజ్జగించుచును,
 నడవఁ, గాల్లాడక నలిఁ బడి యింతి
 కొడుకుపై మోహనఁ గుములుచు రాఁగ; 630
 మగిడి చూడక పట్టి మగువఁ దోడ్కొనుచు
 నగఁగిఁ దెచ్చిన; నందనుగుణము
 తలఁచుచుఁ దలఁచుచుఁ దనగృహంబునను
 నెలుఁ గెత్తి రత్నాంగి యెట్టుచు నుండె.

—*తలవరులు రాకొమరు నడవకిం గొనిపోవుట *

అంతట 'జా మా యె'నని తలవరులు

పంతంబుతో రాచపట్టి దోడ్కొనుచు
గదలిపోయిరి. పురకాంత లందఱును
మది గుందుచును 'సుకుమారుని నేడు
తెగజూచి తయ్యయో! దేవుడా!' యనుచు
బొగులుచు బొది విచ్చి పోయి రందఱును. 640

నడిజానురాతిరి నగరంబు వెడలి
యడలు చేతెంచి ర య్యంధకారమున.
జందన ఖజూర జంబు జంబీర

మందార శాలలి మహిషాక్షతరు
మద్ది పాల కొడిసె మాచేడు నెల
బొద్ది పాపర జమ్మి పులుగుడు మేడి
పొడపత్రి తంగేడు భూతాంకుశంబు
కడిమి చింతయు వేము కలిగొట్టు గార
యరటి కొమ్మరటియు నల్లనేరేడు
కరకయు మునగయు గానుగు తాడి

650

మలజువ్వియును నెమ్మి మామిడి జీడి
బలురక్కసియు రేగు పాలగోరంట
మోదుగు కలజువ్వి మొగలి సంపెంగ
గేదంగియును నారికేడము వారిజము
దేనదారువు కల్వే దేవకాంచనము ల
వావిరి రేల మువ్వంచు పంచాది
బొటుకురు నుసిరిక పోక నారంజి
కటుకురు గుమ్మడి కస్తూరి తుమ్మ

చిటుపాల బూరుగు చిల్ల చెన్నంగి
 కుటుముష్టియును గొండగోరు వాకలివె 660
 బలుసు ముల్ మోదుగు పచ్చారె యారె
 వలిచండ ములుచండ వాడగన్నేరు
 నలదుమ్మ పొగడ పున్నాగవృక్షములు
 గలిగిన చీకటి కానలోపలను,

గొబ్బనఁ జె ట్లెక్కి గూబలు గూయ,
 గబ్బిలంబులు లేతకారాకు మేయ,
 తీతువపిట్టలు తెవులుగాఁ గూయ,
 గోతులు బెదరి వాల్కొమ్మలు ద్రొక్క,
 మండ్రాటముగ నిట్టిమాంసంబు మెసవి
 గాండ్ర పెట్టెడు పెద్దగండుమెకాలు, 670
 గరువునేలలఁ దుంగగడ్డలు ద్రవ్వి
 గురుగురు మను పందిగున్నలబాష్ట,
 చెడద్రవ్వి పుట్టలఁ జెద లంటఁ బీల్చి
 యెడ బొమ్మ లిడుకొండ యెలుఁగుమొత్తములు,
 కరులతుండములతోఁ గదిసి పోరాడి
 విడిసి ఘోంకృతులతో వెన్నాడుకరులు,
 గురుశిలామయ మగు కోనలోపలను

వెరవునఁ జొచ్చిరి వేగంబె వారు.

—* తలవరులు రాసుతునికాలునేతులు నటకుట *

వర్ణునంబుగా నట వనమెల్లఁ గాలి
 బయలైనయొక పెద్ద బండపై నెక్కి 680

వెతకుఁ జాలక నడ్చి నేసారి యలసి
 చతికిలఁబడి యున్న సారంగధరునిఁ
 గనుఁగొని 'మృదు వై నకరములు కాళ్లు
 I గనియలుగాఁద్రుంపఁ గరము లెట్లాడు!
 జిగురుటాకులవంటి చేతులుఁ గాళ్లు!
 తెగ దయ మాలి ఛేదింప లే' మనుచుఁ
 దలవరు లప్పు డాతనిఁ గోయలేక
 తలఁకుచుఁ దమలోనఁ దలపోయు చుండ;
 విని, రాజతనయుండు విఖ్యాతి వెలయుఁ
 దనలోన సత్యంబు దప్పక పలికె.— 690
 'వీరవిక్రములార, వినుఁడు నామాట;
 యీరీతిఁ జింతింప నేటికి? మిమ్ముఁ
 దెంపుగ ననుఁ బట్టి తెగవ్రేయ రాజు
 పంపఁగా వచ్చినపని యిది గాని,
 మిగుల ధర్మము దప్పి మీరు నామీఁదఁ
 బగ గల్గి వచ్చిన పని యేమొ గాదు.
 కల్ల మోపినధరాకాంతుఁ డుండఁగను
 దల్లి కుండనిదయ దాది నేమిటికి?
 కొతుకక పొట్టకై కొలిచినబంట్లు
 పతియాజ్ఞ మీఱినఁ బాపంబు గాదె? 700
 చేఁజేతఁ బతి మీకుఁ జెప్పినయట్లు
 కాఁజేసి పొం' డని, కందర్పజనకు—

పాపసంహారుని - పద్మలోచనుని -
 శ్రీపాదపద్మముల్ చిత్తమం దుంచి
 మన సొక్కటిగఁ జేసి మమతలు కోసి
 మునుకొని హరిమంత్రమూల మూహించి
 కాయంబు కడఁజేసి కన్నులు మూసి
 యాయ త్తపడి యుండె నారాజసుతుఁడు.
 ఆసమయంబున నవనీశుబంట్లు
 కాసెలు బిగఁ గట్టి ఖడ్గముల్ పట్టి,
 యాకాశవాణికి నవని కాంతకును

710

1 దాకొని చేయెత్తి దండముల్ పెట్టి,
 చిఱుగ త్తియును బాఁకుఁ జేక త్తి సొరిది
 నొఱి దూసి జళిపించి యొడిసి చే బట్టి,
 చెఱుకు కోసినయట్లు చేతులు కాళ్లు
 నఱకిన నచ్చటి నరములయందుఁ
 దీవు లెత్తగఁ దెగఁ దీసినయపుడె
 వాపోవ నెత్తురు వఱద లై పాత్ర
 బాఁపకై వడిఁ బొర్లి సారంగధరుఁడు
 ఆపద కోర్వక 'హా! మాత!' యనుచుఁ, 720
 గీలు వీడినబొమ్మక్రియఁ దల్లడిలి
 బాలుండు ధరణిపైఁ బడి సామసిల్లె.
 గట్టిగాఁ దమచేతఁ గత్తులఁ బట్టి
 చుట్టుకొని తలాడ్లు చూచి భీతిలి

తెలిసి యెవ్వరి నేమి తిట్టునో యనుచుఁ
బొలసి వృక్షముచెంతఁ బొంచుండి రంత.
నారీతి మూర్ఛిల్లి యవసీశసుతుఁడు
ధారుణిపై రక్తధారలు గాఱఁ
గలవరపడి పొర్లి కన్నులు దెఱచి
తలవర్లఁ గానక తల్లడించుచును
గడగడ వణకుచుఁ గనుఁ దేలవేసి
వడి చెడి యేడ్చుచు వాపోవఁ దొడఁగె.—
—* సారంగధరుఁడు నొప్పిచే విలపించుట *—

730

■ అలమట కోప, నెం దరిగితి గోరి
తలవరులార, నాతలద్రుంచి పోరె!
పస లేదు మిన్నక ప్రాణము లోప్పె!
వసుధ భూతములార వధియించి పోరె!
మొండె మై రక్తాన మునిగి యున్నాఁడ!
దం డైన బేతాళతతులార, రారె!
చంపక తలవరుల్ చనిరి; మీ రైనఁ
జంపి పో బ్రహ్మరాక్షసులార, రారె!
తటి మేర లేనిబాధకుఁ దాళజాల!
కొఱవిభూతములార, కొంపోరె మీరు!
ఈపట్ల నామొ తొలించితి లేని
యాపద బాంధవు లనవచ్చు మిమ్ముఁ .
గోరి వేడెద వచ్చి కొంపోరె? యనుచు
సారెకుఁ దలచి వేసారి యిట్లనియె.—

740

- జనపాలుఁ డర్యోయో చన ధర్మ ముడిగి
 తనయులదిండి పాతకపుజిత్రాంగి
 చాడి చెప్పినమాట సతముగా నమ్మి
 నేడు నాసత్యంబు నీఱు గావించె! 750
- ‘ విని తల్లి యే మానె వెన’ నంచుఁ గుందు;
 ■ మనుజనాథుం డధర్మమునకు లోగి
 మాయలచిత్రాంగి మాటమాత్రమునఁ
 గోయించెఁ గా!’ యని కొంతసే పేడ్చు.
- ‘ రమణులచి త్తంబు రాజుబుద్ధియును
 నమర నొక్కటి గదా!’ యని తల యూఁచు.
 దనకాళ్లు చేతు లందంద వీక్షించి
 తనకు పచ్చినకష్ట దశకుఁ జింతించి
- ‘ తొలుమేనఁ జేసిన దోషంబు నేడు
 అలయింప సమఘాడె’ నని మది నెంచు 760
- ‘ విపరీతముగను నీవిశ్వంబులోను
 అపకీర్తి వచ్చెరా’ యనుచు లజ్జించు.
 ■ బాలఁతియింటికిఁ బోకు పోకు’ మటన్న
 తెలివి సుబుద్ధిబుద్ధికి సంతసించు.
- వావి దప్పిన నింద వచ్చెనా!’ యనును,
 దేవదేవుని విష్ణుదేవుని దూఱు.
 ■ పగదెంచి యాకాశవాణి యీకార్య
 మగును గా దని పల్కు దయ్యె హా!’ యనును.
 నిటువలె బల్కుచు ‘నీశరీరంబు

నెటువలె బోవునో యే మందు!' ననుచు, 770
 జింతించి నీసేవఁ జేసినందులకు
 నింతగాఁ జేసితి వీశ్వరా!' యనుచు,
 ధ్యానింప నొకమహాధ్వని పథంబునను
 వానికి నాకాశ వాణి యి ట్లనియె:—

—* ఆకాశవాణి *—

అడలకు నాతండ్రి, యాపద లెల్లఁ
 గడ ముట్టె; నీపూర్వ కర్త మంతయును;
 మునుపుఁ జేసినకర్మమూలంబుకొలఁది
 యనుభవింపక తీఱ దజునకు నైన.
 వినవయ్య నీపూర్వవృత్తాంత మెల్ల,
 ననఘాత్త చెప్పెద నాలించి వినుము. 780
 అవనిపైఁ గౌశాంబి యనుపురం బేలు
 ధవళచంద్రుం డను ధరణీశ్వరునకు
 మనసు రాఁ దిరిగెడు మంత్రు లిద్దఱును
 ననఁగ సుమంత జయంతులు గలరు.
 అష్టభోగంబుల ననుభవించుచును
 నిష్టంబుగా నుండు. రిద్దఱులోన
 మతిమంతుఁ డనుచు సుమంతుని మెచ్చి
 యతనికిఁ దనయంత యధికార మిచ్చె.
 నందుల కోర్వక యలజయంతుండు
 తందర గైకొని తనసాటివాని 790
 కలిమి సహింపక కపటకార్యంబు

తలపోసి నగరిలో దాసిని నొకతె
 బిలిచి పిమ్మట గద్దెపీటఁ బెట్టించి
 వలసినధన మిచ్చి వనిత కిట్లనియె.

‘ ఇంతి, నీ కొకమాట యెఱుంగఁ జెప్పెదను;
 వింతగాఁ జూడక వినుము నామాట.

మనసులో నుంపు సుమంతునిఁ జాల
 జనపతి మన్నింపఁ, జలమున వాఁడు
 బలియుఁడై నిక్కి భూపాలునియంత
 కలిమిచేతను గన్ను గానకున్నాఁడు.

800

పానిగర్వము మాన్పవలయు; నీచేతఁ
 గాని యెవ్వరిచేతఁ గా. దెట్లు లనిన,
 వనిత, సుమంతుపావలు గొనిపోయి
 మనుజేశునిల్లాలిమంచంబుక్రింద

మఱుఁగున నుంపుమీ మర్త మిం తై
 బరుల కేమియు నగపడ కుండవలయు
 దడయక పొమ్మనఁ దల యూఁచి లే
 విడె మంది తనయిల్లు వేగంబె చేరి
 మఱియొకనాఁడు సుమంతుపావలను

మఱిపించి కొని రాజు మంచంబుక్రింద

810

మాటుగా నుంచి యా మాయగయ్యాళి

తాటోటు నేరనిదానియ ట్లుండె.

ధవళచంద్రుండు వింతగ నాటిరాత్రి

ఘననసుందరిఁ గూడి భోగంబుచేత

జాగు చేయుచు రెండుజాములదాక
వేగించి నిద్రించి వేగ మేల్కొంచి
విడియంబు నుమియంగ వెలుపలి తమ్మ
పడిగ్గకై తల వంచి పావలఁ జూచి

‘యెలనాగ, పాదుక లెవ్వరి?’ వనినఁ
దల వంచి భువనసుందరి భయ మంది
చెలువ యుత్తర మేమి చెప్పలేకుండ
నలుకుచుఁ దా నుండ నటఁ దెల్లవాతె.
నంతట భూపాలుఁ డభివను రోసి
యంతఃపురము వెల్లి యధికరోషమున
భావంబు మెఱయ రేపకడఁ గొల్పిండ్డి
పావలు సేవకుఁ బంపి తెప్పించి

820

యవి చూపి సభవారి నందఱఁ జూచి
ఎవరిపాదుక లివి యెఱిగింపుఁడనినఁ,
బ్రీయ మైనయారాజు పెద్దతలారి
దయ లేక చేయె త్తి దండంబుఁ బెట్టి

830

‘విన్నవించెద రాజ, వినరయ్య మీరు
మన్నించిన సుమంత మంత్రివి గాని
వసుధేశ, మఱియు నెవ్వరివి గా;’ వనిన;
మసలుచు నొద్దసుమంతునిఁ జూచి

‘యోరి పాపాత్మ, యీయర్వికి నిన్ను
గారాబమున భారకతఁను జేసి
పాయని సకల సౌ భాగ్యంబునందు

నాయంతగాఁ జేసి నగరిలోపలికి
నరలేక రానిచ్చి నందుకై మేలు
సరిఁ జేసితివి! యింతె చాటురా మాకు. 840

నినుఁ జూడ దోసంబు నీచాత్మ,' యనినఁ
దనమీఁద లేనినిందకు సుమంతుండు
అయితి గానక ప్రాణహానిరా యను
భయమున లోఁగి భూపాలునిదిక్కు
కన్నెత్తి చూడక కలదు లే దనక
యున్నఁ; బెద్దలఁ జూచి యుర్వీశుఁ డనియెః—
వాసి కెక్కినరాణివాసద్రోహంబు
చేసినమనుజుల శిక్షించువిధము

తెలుపుఁ' డం చనఁగను ధీమంతు లపుడు
పలికిరిః— 'యటువంటి పాపవర్త-నుని 850

సిరి చెడ నడిరేయిఁ జేతులుఁ గాల్గుఁ
తటిగింపనగు' నన్నఁ; దలవర్ల నపుడు
పిలిపించి తప్పు మోపినతామసమున
సెల విచ్చి కాలేయి ఛేదింపుఁ డనినఁ;
నావేళఁ గొనిపోయి యడవిలోపలనుఁ

గావక చలపట్టి కాల్గుసేతులును
దటిగి రంతటఁ బ్రాణి తల్లడంబునను
నెటిపడి మూల్గుచు 'నేడు నన్నిట్లు
చెడఁ జూచి కపటంబు చేసినవాఁడు
ఫడుచుఁ బ్రాయంబునఁ బ్రజలు చూడంగ 860

నావలె గట్టించు నరహరీ !' యనుచు
జీవంబు విడిచె నోక్షితిపాలతనయ,
ధర సుమంతుండు మీ తండ్రి యై పుట్టె,
నరసి చూడఁగ నజ్జయంతుండ వీవు,
దాసియే చిత్రాంగి ధరణీశుభార్య,
యాసుందరాంగి రత్నాంగి మీతల్లి,
జనియించితిరి. తొంటి జన్మకర్మంబు
లనుభవం బొయెను హరిహరు లెఱుఁగఁ.

గాఁబట్టి యిది పూర్వకర్మ మే కాని
చేఁ బట్టి యిపుడు చేసినయది కాదు.

870

విను ముందుఁ జేసినవిధ మెల్ల నిప్పు
డనుభవింతురు గాని యది వృథ వోదు.

మనుజేశనందనా, మఱి యిఁకమీఁదఁ

గనుఁగొను, మొకమేలు కలుగు. నామాట

మది నుంపు. — మని చెప్పి మనసులోఁ జింత

వదలించి యాకాశవాణి చాలించె.

ఘఱుఁగునఁ బొంచున్న మహిపతిభటులు

పరఁగ నాకాశంబు పలికినవిధము

విని, యింతపని చేసె వెలఁది! యటంచు

880

మనకుఁ దోఁపకపోయె, మహిపాలుఁ డేమి

తెలియక సెల విచ్చె, దెగి దాఁపలేక

యలమఱింపక తెగ నాజ్ఞ వెట్టితిమి.

అక్కటా! యిది యెంతయన్యాయ ! మనుచు

వెక్కసపాటున విధిని దిట్టుచును,
 నరపతి దూషించి నాతి నిందించి,
 పురమార్గమున వారు పోయి. రాప్రొద్దు
 —* మీననాథుండు సారంగధరుని రక్షించుట *—

బహుళాష్టమీరాత్రి పక్షంబునందు
 విహత మై చీకటి వెల వెలఁబాటె.
 దెలి వొందె మఱి యష్టదిక్కు లన్నియును.
 బాలుపారఁ దూర్పునఁ బాడిచే జంద్రుండు. 890
 పిండి చల్లినయట్లు పృథివియు నిండఁ
 బండువెన్నెల గాసె, బచ్చిర క్తంపు
 వాసనఁ బసి పట్టి వనమక్షి కములు
 కోసినమోట్లపైఁ గూడి జొబ్బిలఁగ
 దోమలు చీమలు దొంతర గట్టి

1 యామనిగా ర క్త మనుభవింపఁగను;
 జీమదోమలఁ దోలఁ జేతులు లేక
 వేమాలు అంతు గావించి యెడ్వఁగను
 నాసమీపంబున నడవిమధ్యమున
 భాసిల్లు శేషాఖ్యపర్వతంబునను
 జిక్కుజడలవాఁడు శివునిపుత్తుఁడు
 మిక్కిలి శివయోగి మీననాథుండు
 యోగంబుచేతఁ బెం పొంది యిందాఁక
 బాగొప్ప నాగట్టుపై గుహలోన

శివపూజ గావించి సిద్ధులుఁ దానుఁ
బవళించి మేల్కొని బాలునిఁజూతు
చేవుల సోకిన గొంత నే పాలకించి
వివరంబుగా విని వివినంబులోనఁ

దద్దయుఁ బ్రీతిని దడవు యోజించి,
రద్దయె నిక నుండరా దని లేచి

910

జడలు గట్టిగఁ జుట్టి జపమాలఁ బట్టి
యొడ తెల్లను విభూతి యొప్పుగాఁ బూసి
సింగినాదపుఁగొమ్ము చెంపను జెక్కి
బొంగురుద్రాక్షుల పోగులు వెట్టి
మంచిరుద్రాక్షుల మాలిక వైచి
పంచవన్నెలయోగ పట్టె ధరించి

1 డ బైబినయొడల నెడ్డాణంబు మీఱ

2 గబ్బు బెబ్బులితోలుఁ గాసె బిగించి

తనరంగ చికిలిబె త్తము చేతఁ బట్టి

ఘన మైన 3 యోగవాహనముపై నెక్కి

920

యండ కాసింపక యచ్చోటు వాసె

కొండక్రిందటిపెద్ద కోన కేతెంచి

యాడాడ నిలుచుచు నాలకించుచును

జాడ దప్పక పోయి సారంగధరునిఁ

దఱిగినచోట ర క్తంబునఁ దడిసి

ధరమీఁదఁ బడి నేలఁ దడవు లాడుచును

బడలి మూల్గుచు జొత్తు పాపకై వడిని
బడి యున్నఁ గని 'యెంత పాప! మయ్యయ్యో!
యీసున, నెవ్వరో యింతకు ముందుఁ
గోసిరి. యెడ లేదె! కొలఁదిలోపలను

930

సొమ్ముల కాసించి చొప్పు లేకుండ
నమ్మించి దొంగలు నటికిరో? లేక
యజ్ఞాని యగుచు రాజాజ్ఞ మీఱినను
నాజ్ఞ పెట్టించెనో యవనిపాలుండు?
1 అగపాటు లేకుండ నడవికిఁ దీసి
పగవారు చంపిరో పసిబాలుఁ గోల?
సౌందర్యమును జూడఁ జక్కనివాఁడు
ఎందులకో కష్ట మిట్లాందినాఁడు!
కొదుకక కాలేయి కోసినయపుడు
మది నేమి యనెనె! నమ శ్శివాయ!' యని, 940
నివ్వెటపడి యొద్ద నిలిచి యోరోరి
యెవ్వఁడ వీవు ని న్నెవఁడు గోయించె?
నేదిక్కు నీయూ? ర దెంతదూరంబు?
చేదింపఁ ద ప్పేమి చేసితి వ్రోరి?
నిసివేళఁ బిట్ట మానిసి రానిచోటఁ
బసిబాలుఁడా, యింతపని యెందు కామె?
నని పల్క విని యతఁ డాశ్చర్య మంది
మునినాథుఁ గనుఁగొని మో మెత్తి పలికె.

మీననాథుడు సారంగధరుని రక్షించుట.

93

‘అయ్య, నీ వెవ్వడ వపరాత్రమందుఁ దినుగ
దయ్యమవో లేక ధర్మదేవతవా?

950

భూతలాధిపుడవో భూతనాథుడవో?

యేతావునుండియో యిట కేగుదెంచి,

యనఘాత, నాస్థితి యంతయు నీవు

కనుఁగొని మఱి యడుగంగ నేమిటికి?

తెలియఁ జెప్పెద వెత దీర్చెద నన్నఁ

బిలిచితి వింక నీపే రేమి?’ యనిన,

మునినాథుఁ డప్పు డా మునివంటిబాలుఁ

గని పల్కె, ‘నే నపకారిని గాను,

ధర్మభూతమను గాను దైత్యుడఁ గాను.

వెరఁగేమి, చెప్పెద వినుము నాపేరు.

960

స్థిరముగా నవనాథ సిద్ధుల కెల్ల

దొరను నే మీననాథుఁ డనువాడఁ,

గంటకం బైనయీకానలో నెపుడు

నెంటిగా నుండుదు, నోరి నాతోడ

బహుభాష లేటికి? బరమేశ్వనాన

మహిని సిద్ధుడఁ గాని మఱి వింత కాదు.

భయ మేల యిందాక ఫాలాక్షుపూజ

నియమంబుతోఁ జేసి నీరోదనంబు

విని చూడ వచ్చితి వివినమధ్యమునఁ,

దనువు నెత్తురు దోగ ధరమీఁద నెటగి

970

యీగలు ముసరంగ నింతకష్టంబు

రాఁ గారణం బేమిరా యోకుమార?
 నీకులంబును బేరు నీవున్నయూరు
 మాకుఁ జెప్పు' మటన్న మహిపాలసుతుఁడు
 మనసుతోఁపలిచింత మాని యాచెంత
 మునిపతిఁ గనుఁగొని మ్రొక్కి 'యోయయ్య,
 యిరుసందు గానక యిందాఁక మిమ్ము
 నరయ కాడినమాట కలుక నేయుకుఁడు.
 ఓమునికులచంద్ర, యోకీర్తిసాంద్ర,
 నామీదఁ గృప యుంచి నన్ను నీ డేర్పఁ 980
 దలఁచి వచ్చితివి. నేదలఁచినకోర్కి-
 ఫలియించె. నేడు నాభాగ్యంబుచేత
 నినుఁగంటి. దానిచే నిలిచెఁ బ్రాణములు.
 అనఘాత్తనీవు, నన్నడిగినమాట
 నొప్పుగా నాస్థితి మెనరంగ మీకుఁ
 జెప్పెద వినవయ్య చెవులపండువుగ.
 వసుధ మించిన సోమ వంశంబునందు
 రసికుండు మాతండ్రి రాజనరేంద్రుఁ.
 డిలఁ బ్రవ్రవత లైన యింతులలోనఁ
 దెలి వైనరత్నాంగి దేవి మాతల్లి. 990
 సరసపుమాతల్లి సవతి మేల్బంతి
 మరి యొప్పుఁ జిత్రాంగి మాపినతల్లి.
 ఈతీకునను నుండ నెలమితో మొన్న
 మాతండ్రి వేటాడ మలలకు నరిగెఁ;

బురములో నే నుండి పురవీధులందుఁ
 బరువు లెత్తుచుఁ దెల్ల పారావతమును
 దొరకించుకొని వేడ్కతో నాటతీమిని
 వెర వొప్పఁగా నెగ వ్రేసినయపుడె
 జగ మెల్లఁ జూడ నాజగ పాపురంబు
 ఎగసి మాపినతల్లి యింటిపై ప్రాలె
 మునినాథ, పక్షిపై మోహంబుచేతఁ
 జనవునఁ బినతల్లి సదనంబునకును
 బోయి సద్భక్తితోఁ బాలఁతికి మ్రొక్కి,
 యోయమ్మ, పక్షి నిం పొంద ని మ్మనిన
 ననుఁ జూచి మోహించి నళినాయతాక్షి
 పెనఁగ వచ్చినఁ బాప భీతిచే నేను
 మగువకుఁ జెప్పి దుర్మార్గవర్తనము
 తగ దని యచ్చోటు తరలి వచ్చితిని.
 దనమాట విన కున్నఁ దామసంబునను
 వనములోపలిరాజు వచ్చినవెనుకఁ
 దనమీఁది నేరము దప్పు నాపయిని
 మనుజేశుతోఁ జెప్పి మఱి యింత చేసె.
 గాసిఁ బొందితినయ్య ఘన మునినాథ,
 నీసేవ కిందాఁక నిలిచితిఁ గాని
 నిలువదు ప్రాణంబు; ని న్నొక్కమాట
 పలుకరించెద, నెంతపని యనవలదు;
 ఎసఁగ మ్రొక్కిన వర మిచ్చిన వేల్పు,

1000

1010

వసుధ నక్కఱ దీర్చు వారె చుట్టములు;
 అది గాక యిది కడు నాపదవేళ;
 సదయుఁడ, రక్షింప నమయోచితంబు; 1020

కాని నాకష్టంబు గన్నులఁ జూచి
 పో నీకుఁ జెల్లదు, పోదు జీవంబు,
 వందన మయ్య జీవంబు పోవుటకు
 ముం దిచ్చి రక్షింపుమా మునిచంద్ర
 చలమున విష మిచ్చి చంపుట కాదు
 తెలిసి నాకష్టంబు దీర్చుట గానఁ,
 దొడర నీ కిందుల దోసంబు లేదు,
 తడవు సేయక మందు దయ సేయవయ్య.' 1030

కర మర్థి మ్రొక్కినఁ గని మదిలోనఁ
 బరితాపమునను హా! పరమేశ! యనుచు 1030

వరదుఁ డై వగచుచు వానిసత్యంబు
 స్థిరముగాఁ దనయోగదృష్టిని జూచి
 కడఁకతో వాని నిల్కడమాటలగును
 గడు మెచ్చి పలికె—'భూకాంతునితనయ,
 మందు దె మ్మనెద వేమందురా నీకు
 మందుల నెసఁగను మాచేతఁ గాదు!
 విను వగ పేల? నీవివర మంతయును
 గనుఁగొంటి వింటి నీకష్టంబుఁ దెలిసె;
 జడియకు మనపాల సర్వేశ్వరుండు
 ఎడఁబాయ కున్నవాఁ; డేపని కై న 1040

మీననాథుడు సారంగధరుని రక్షించుట.

97

నేను సమర్థుడ; నీకు మోసంబు
రాసీయ నిటుమీద గాజకుమార.
యనుచు దగ్గఱఁ బోయి యలముట మాన్చి
పనిపడి ఘనరక్తపంకంబు దుడిచి
శంకింపకయ హస్తజలజముల్ పట్టి
చంక నెత్తుకొని యా సారంగధరుని
గొనిపోయి చెంగల్వకొలనిలోపలను
దనువునెత్తురు దోమి దాహంబు దీర్చి
బుజముపైఁ గైకొని భూతనాథుండు
విజయుఁ డై తా నున్నవీ డటుఁ జేరి;
తనకుఁ బ్రియంబుగాఁ దగ నెక్కగొల్ల
యనిశంబుగాఁ గటియాపులపాలు
తెచ్చి యియ్యఁగ మహాదేవునిపూజ
మెచ్చుగాఁ జేయుచు మిగిలినపాలు
మంచి గొప్పైన కమండలువునను
గొంచక యుంచి తాఁ గుడుచునాపాలు
వా చేరఁ బట్టి భూవరకుమారునకు
వాచవిగా సిద్ధవరుడు ద్రాగించి,
'కాలు చే యిట్టట్టు కదలింపఁబోకు
బాలుడా, యిచ్చోటఁ బవళింపు.' మనిన; 1050
నేకచిత్తంబున నితరంబు మఱచి
యాకలి నెప్పియు నలసట లేక
చచ్చి పుట్టినయట్లు సారంగధరుడు

ముచ్చట లాడుచు మునినాథునొద్ద
 సలలితంబుగ నుండుసమయంబునందు
 నెలమి సంతోషించి రెల్లవారలును.

ద్వితీయభాగము.

సమాప్తము.

సారంగధరచరిత్రము.

తృతీయభాగము.

అంత నిశాచరు లతిభేద మొంద,
వింతగ వాల్చుక్క వెడలి యావేళఁ
దెలతెలగాఁ దూర్పుదెస విస్తరిల్లెఁ,
బలు వై ననక్షత్ర పంక్తియు నడఁగెఁ,
గలకల మని పక్షి గణములఱుతు
గలిగెఁ, జంద్రునికాంతి గనుమాపు మాసెఁ,
గమలము ల్వికసించెఁ, గలువలు ముణిఁగెఁ,
గమలబంధుఁడు దివాకరుఁడు సూర్యుండు
పాపాత్ముఁ డగుమహీపాలునిమీఁదఁ
గోపించె ననుక్రియఁ గుధరంబు దిరిగి
చుటుకుచూపులవేడి చూపంగఁ దలఁచి
పఱతెంచి యుదయాద్రిపై నెక్కె నంత.

10

—* తలవద్లు రాజునకు వృత్తాంతము నివేదించుట *—

గోత్రపావనుఁడైన కొడుకును బాసి,
రాత్రి నిద్రింపక రాజశేఖరుఁడు,
చిత్రాంగితై కొంతసేపు చింతించి,
పుత్తునిగుణములు బుద్ధి నూహించి,

సింహాసనంబుపైఁ జిడిముడితోడ
 సింహవిక్రమశాలి చింతసేయుచును,
 బదపడి తలవర్లు బంపినత్రోవ
 నెదురుచూచుచు నున్న; నెసఁగ నంతటను 20
 నడవిలో వృత్తాంత మంతయుఁ గొంచు
 వడిగను దలవర్లు వసుధేశుకడకు
 వచ్చి దండముఁ బెట్టి వరుసతో నిలిచి
 ముచ్చట తెలిపిరి మొదటనుండియును.
 బాలుండు తమతోడఁ బలికినవిధము
 కాలుసేతులు తాము ఖండించువిధము
 వాసిగా నాకాశ వాణిమాటలును
 పూస గ్రుచ్చినయట్లు భూపాలుతోడ
 విజ్ఞాపనము చేసి, 'విను మహారాజ,
 ఆజ్ఞకు వెఱచి మే మనలేము గాని,
 పాటి దప్పితి వయ్య పాపపుణ్యములు
 నేటు సేయఁగలేక నిష్కారణముగ
 సత్యంబు దప్పనిసారంగధరుని
 సత్యంబు గానక చంప నంపితిరి.
 మీపనికై పోవ మీచేత మాకుఁ
 బాపంబు సిద్ధించె.' బసిబాలుఁ డనక
 సాదుభావము గల సారంగధరుని
 ఛేదించి తెచ్చిన చేతులుఁ గాల్గు
 ర క్కంబు గాఱఁగా రాజుముందటను

భక్తితో నుంచిన;—భావంబు చెదరి

40

—* రాజుదుఃఖము *—

పరవశుం డై గుండె ఒగ్గున నవయఁ
బురపురఁ బొక్కుచుఁ బుత్తశోకంబు
కయిగూడి భూపాలు గర్భంబునందుఁ
జెయిఁ బెట్టి కలఁచిన చేష్టతోడుతను,
బాలునిసుగుణంబు భార్యదుర్గుణము
లోలోన నెంచి, యీలోకంబునందుఁ
దనవలె నిండలఁ దగిలినయట్టి
జను లేరు లే రని శంక సేయుచును,
దలఁకుచుఁ దలపోసి, తనయునిమీఁది

—* రాజు చిత్రాంగిని దండంచుట *—

యలమటచెతఁ జిత్రాంగి రావించి
గొద గొన్నపులివలెఁ గొలువుఁగూటంబు
అదరంగబిట్టు అం తడరఁ గోపమునఁ
గాంతను జూచి భూకాంతుఁ డిట్లనియె.
వింత చేసితివె! యో వెలఁది చిత్రాంగి,
నీమాట నిజ మని నిర్నిమిత్తముగ
నాముద్దుఁబట్టిని నడికానలోన
దండించి తలవర్లు తరలి యేతేర
నండఁ బాయక నిల్చి యాకాశవాణి
పలికినపలుకు లేర్పాటుగా నిచటఁ

50

దలవరు ల్చెప్పి రిందఱు వినుచుండఁ; 60
 జాటుమాటలు గావు సభ వారి నడుగు;
 నేటుగా నీకల్ల నిజములు రెండు
 తేటగా నిప్పుడు దెలుపక యున్నఁ
 బాటించి కత్తుల పాలు సేయింతు.
 మూలయింటను గనుల్ మూసియుఁ బిల్లి
 పాలు ద్రాగినయట్లు, పాపాత్తురాల,
 తప్పు నీలోపల చాచి యీకరణఁ
 గప్పిపుచ్చితే! దైవగతి దప్పఁ గలదె?
 అంతకం బనక మర్యాదఁ బో విడిచి
 యింతఁ జేసినదాని కింక భయ మేమి? 70
 శంకలు దీత వెనక జెప్పు' మనుచు
 జంకించి కన్నులు జాజువాఱఁగను
 బెదరించి పలికిన పృథ్వీశునెదురఁ
 జెదరక చిత్రాంగి చే చాచి పలికె.
 'ధర్మరాజవు నీవె ధరణీతలేంద్ర,
 మర్తంబు గానక మాట లాడెదవు.
 తలవరు ల్చెప్పినతబ్బిబ్బు మీరు
 తెలియక నన్నింత తెగనాడ వలదు.
 ఈకాలమందు భూమిశ, యెందైన,
 నాకాశవాణి మాటాడినతావు 80
 కలదయ్య? ఛాకు నీకపట మంతయును
 దెలియవచ్చెను; మీకుఁ దెలిపెద వినుఁడు.—

అటమటక తై రత్నాంగి నామీదఁ
 గుటిలత తలపోసి కొడుకును దాచి
 వంచింపఁగను దలవరులకుఁ జాల
 లంచంబు లిచ్చి మెల్లన నేర్పుగాను
 బోధించినను, పాండు పోయి దూరమున
 బీద నొక్కని నూరు పేరు లేకుండఁ
 జెయి కాళ్లు గోసి కుత్సితముగ మీకు
 నయిపుఁ గన్నులఁ జూపి, యాకాశవాణి 90
 చెప్పె నంచును మాయ చేసిరి గాని,
 యొప్పు రీమాటకు నుర్వీత లేండ.
 మనసులోనఁ దలార్ల మాటలే నమ్మి
 నను నెవ్వ నాడుట నాయంబు గాదు
 అంత నిజం బైన నడవినే కాని
 యంత యిక్కడ లేదె యాకాశవాణి?
 యాడఁ బల్కినమాట యనరాదె యీడ?
 యేడ నాకాశంబు నెక్కడినుద్ది?
 తప్పుమాటలు గూర్చి తమయుక్తి చేర్చి
 చెప్పెడివారికిఁ జెప్ప డైనఁ గాని 100
 విన్న వారికినైన వివరంబు లేదె?
 నన్న డిగెద రిక నరనాథ, మీకుఁ
 జిత్తంబులోపల శిక్షఁ జేయింపఁ
 గత్తి మెత్తన వాడి కలదె లోకమునఁ?
 బాపము గలిగిన భయము; నాయందుఁ

బాపంబు లే' దని భామ చేయెత్తి
భూదేవికై చూపి భూపతితోడ
వాదింప నాకాశవాణి యిట్లనియె:—

■ అవునె చిత్రాంగి యిట్లాడంగఁ దగునె!

శ్రీనాథుఁ డెఱుఁగనిసృష్టియుఁ గలదె!

110

కోమలి, నిను నీవు గొనియాడుకొనిన

నే మందురే నిన్ను నెఱిగినవారు?

గజబిజి చేసి భూకాంతునియెదుట

నిజ మని నీకల్ల నిలువ నాడెదవు!

సకియ, నీయింటికి సారంగధరుఁడు

ఒకపావురమువెంట నుటికి రాలేదె?

రాఁగానె నీవు గారము చేయలేదె?

బాగుగా నీకాళ్లఁ బడి మ్రొక్కలేదె?

మ్రొక్కినఁ గనుఁగొని మోహించి సుతునిఁ

దక్కులమాట లాతని నాడలేదె?

120

ఆమాట కాతఁడు హరిహరీ! యనుచు

వేమాటు తల్లి నీవే యన లేదె?

తలుపు దగ్గఱఁ దీసి తత్తఱంబునను

బలిమిని మొలదట్టి పట్టుకో లేదె?

కొడుక నే, నీమాట కూడదే యనుచు

విడిపించికొని యిల్లు వెల్లి పోలేదె?

చేతిగాజులఁ తొమ్ముఁ జేటుకొనంగ

నీతి మాలిననిన్ను నేఁ జూడలేదె?

కస రెక్కె యంత ముష్కరము సేయంగఁ
బొసఁగించి యెగవేయ బొంక నీ కెంత! 130

ముంగల నెనుక నీ మూఁడులోకముల
నంగన, నీయంత యాఁడుది లేదు.'

అని అంతు చేసి రాజాస్థాన మెల్ల
వినఁ జెప్పి యెప్పటి విధమున నుండె.

నప్పుడు నరపతి యఖిలబంధువులు
నె పైనయాత్తులు నుచితమంత్రులును

దొరలు సామంతులు దుర్గాధిపతులుఁ

బరివారమును బురప్రజ యాదిగాను

విన్నవా రందఱు విస్తయం బంది,

చె న్నెప్పఁ జిత్రాంగి చేసినతప్పు 140

బయలు చెప్పఁగ గుట్టు బయలాయె ననుచు

జయ వెట్టగాఁ, జూచి జనవల్లభుండు

శోకంబు కోపంబు సొద వేర్చినట్టు

లాఁకొన్నపులివలె నాగ్రహంబునను

గోలాహలంబుగాఁ గొలు వెల్లఁ జెదరఁ

గాలాగ్నిరుద్రుని కరణి మండుచును

దనబంట్ల బిలిచి యుద్దండకోపమునఁ

గనలుచుఁ బలికె, 'నీకష్టాత్తురాలి

నిందఱుఁ జూడంగ నీక్షణంబునను

బందిఁగాఁ గొనిపోయి పట్టముచుట్టు 150

1 బడిమిగాఁ ద్రిప్పి కూపంబులోపలను
 బడఁద్రోసి రండి. యీపనికి నెంతైన
 మనవి లే దింక ముమ్మాటికి సెలవు.
 చనుఁ డని పలుక;—నాక్షణమున వారు
 దమకించి దొరసానితనము గైకొనక
 యమర వేవేగ చిత్రాంగి నంటఁగ నె
 రక్కసివలెనె 2ధారణి పిక్కటిల్ల
 మొక్కలంబునఁ గుయో మొట్టో యనంగ;
 బిగువుపగ్గంబుల బిరబిరఁ దెచ్చి
 తగ నంటఁ గట్టి రాస్థానంబునందు;
 బలహీన మైనట్టిపామును బట్టి
 చలిచీమలే చంపఁ జాలినయట్లు
 కట్టల్కతోడ నక్కడఁ గొంతసేపు
 కొట్టుచుఁ దిట్టుచుఁ గొల్పులోనుండి
 పుట్టుగొడ్దాలిని బురవీధి నడునుఁ
 బట్టి యీడ్చుచు రద్దు పద్దు చేయఁగను;
 బాగులుచుఁ దొలినాఁడు పురములోఁ బ్రజలు
 తగుభంగి సారంగధరుఁ జూడవచ్చు
 విధముగ వచ్చిరి. వీధులయందు
 సుదతులు చిత్రాంగిఁ జూచి యిట్లనిరి. 170
 కట్టిడి, నీ కిట్లు కాకుండ నగునె,
 కట్టి కుడ్వక పోనె కర్తబంధంబు?

ధర్మమా జగతిలోఁ దనయుని వలచు
దుర్మార్గురా' లని దూషించువారు.

‘ ఏవు రేఁగి కుమారు నెట్లు మోహించు
పాపాత్మురా?’ లని పలికెడువారు.

‘ పాపములో నైనఁ బరిపాటి గలదు,
ఈపాప మెఱుంగ మీయిల’ ననువారు,

‘ ఎంతనేరమి చేసి యెగవేయఁ గలదు
అంతకురా లిది!’ యనియెడువారు.

180

‘ బాలుర పాలిటి బాలగ్రహంబు
బాలుర నిండ్లకుఁ బంపుడన్వారు.

1 మసలాడి యిది ‘చెప్పు మాటల విన్న
వసుధేశ్వరుం డెంతవాఁ’ డనువారు.

‘ పలుగాకి గాక యీ పాప మెందైనఁ
గల దమ్మ యెంతరక్కసి!’ యనువారు.

‘ ఇట్టిది గనుక నే యిందఱలోనఁ
గట్టి కొట్టఁగఁ గంటఁ గన్నీరు లేదు.

వయసుకావరమున వావి పోనాడి

పయిపాటు నెఱుంగక పందగా నిలిచి

జంతమాటలఁ జేయిచాచి వంచించి

బంతి లేదంచును బాసలు చేసె.

దోషాన కొడిగట్టి తుద గాన కున్న

వేషాల బొం కిది వెంటనే చూపె.

190

నిం దుండి వినుచున్న యీమగవారు
 అందఱుమన సిట్టి డనుకొనఁ గలరు.
 ఆఁడుజాతికి నెల్ల సపకీర్తి వచ్చెఁ
 జూడరా.' దని రోసి నుదతు లందఱును
 దిట్టసాగిరి. ధర్మతీపతియాజ్ఞఁ
 బట్టు దప్పక సంత బాజాఱు లెల్లఁ
 గలయఁ ద్రిప్పియుఁ బురికడ నెక్కచోట
 నలయుంచి కడ లేక యార్తిఁ బొందించి
 కత్తి కింతింతలు గసికండగాను
 జొత్తుఁబాపను జేసి చూడ ఘోరముగ
 నుప్పుఁబాతఱలోన నుంచి యామీఁద
 గప్పిరి పై మన్ను గానరాకుండ.

200

మృతను గావించిరి. మెలఁతఁ జిత్రాంగి
 గత మైనవార్త భూకాంతుతోఁ జెప్ప;
 —* రాజును రత్నాంగియు కాన కేగుట *—

విని పుత్రతోకాన వేగింపలేక
 మనుజేశుఁ డాస్థాన మంటపంబునను
 నిలువ సహింపక నిమిష ముచ్చోట
 నలమట నెందుచు నాలును మగఁడు
 కులపావనుం డున్న కోనలోపలికిఁ
 గల బంధువులతోడఁ గదలె నాక్షణమే.
 పోనువెంట బలములు వేలసంఖ్యలును
 ఘన మైనహాయములు గజములు నడువ,

210

ముందటఁ దలవరుల్ మొగి నేఁగు చుండఁ
1 గందువల్ వెదకుచుఁ గానలోఁ జొచ్చి

—* ఖండితుడైనచోట తలదండ్రులు విలపించుట *—

మండలాధీశుఁ గుమారశెఖరునిఁ
గొండపైఁ గాల్సేయి గోసిన తావు
ధరణి యంతయు రక్త ధారలచేత

2 గరు పుట్ట నెత్తురు కాల్య లై పాటి
సలలితం బైనవసంతకాలమునఁ
బాలుపార మోదుగు పూచిన ట్లున్నఁ,
గని మూర్ఛ నెందె భూ కాంతుఁ డచ్చోటఁ,
దనయుని నిజ రక్త ధారలలోనఁ
బారలుచు రత్నాంగి పుడమి మూర్ఛిలైఁ,
బరివారమును శోకపరవశు లైరి.

బలములఱుంతు భూభాగ మంతయును
జలరాశి ఘోషించు చందాన నుండె. 230

రహి మాలి యప్పు డా రత్నాంగి దేవి
మహిమిఁద వ్రాలి 'కుమార, యయ్యయ్యెయ్య!
చనుఁబాలధారలు చనవుగాఁ గొన్న
తనువులోపలి రక్తధారలా యివియుఁ !
బారావతమువెంటఁ బడి వీధులందుఁ
బారాడు నీ మృదుపదములఁ యివియుఁ !

దలిదండ్రులే యిష్ట దైవంబు లనుచుఁ
 జెలువారఁగా మ్రొక్కుచేతులా యివియుఁ!
 జందమామను బోలు చక్కనితండ్రు,
 మొందు బోయితివి మా కెవ్వరు దిక్కు? 240
 నిలువదు ప్రాణంబు నిన్నెడఁబాసి!
 పలుకరా నీకు నేఁ బగదాన నటర?
 దయ్యపునూపుల తలవరుల్ నిన్నుఁ
 గొయ్యఁగ నే మనుకొంటివో యన్న ?
 మత్తుగాఁ దొమ్మిది మాసముల్ మోసి
 కత్తులపాలుగాఁ గంటినా నిన్నుఁ!

1 బోడికలును నిన్నప్రొద్దున నీవు
 నాడంగ నామది కానంద మయ్యె.
 నేటి ప్రొద్దుటివేళ నిన్నుఁ గోల్పోయి
 కోటికోటిగ గోడు గుడువఁ బాలైతిఁ ! 250
 దనయుడ, నీ వెందు దాఁగి యున్నావు?
 మనవిఁ జేకొని తప్పు మన్నింపు.' మనుచు,
 రత్నాంగియును రాజ రాజ విభుండు
 యత్నంబుతోఁ దనయా! యని యఅచి,
 పురపురఁ బొక్కుచు మొలులు వెట్టుచును
 జొరరానిపొదరిండ్లు చొచ్చి శోధించి,
 మతి దప్పి తెలివైంది మఱి విచారించి
 వెతఁ గుండు చీరీతి వెతకి రెల్లెడల:—

‘ తిన్ననికస్తూరి తిలకంబువాఁడు
పొన్న వృక్షములార, పుత్తునిఁ గనరె? 260

జలుఁగు వన్నె రుమాలు సిగను బూబంతి
గలఁడు సంపెంగలార, గానరే సుతుని?

చెంగావి మొలదట్టి చెఱఁగులవాఁడు
మంగవృక్షములార, మాసుతుఁ గనరె?

సారంగధరుఁ డనుచక్కనివాఁడు

పారిజాతములార, బాలునిఁ గనరె?

బా గొప్పు నాజాను బాహులవాఁడు

శ్రీగంధతరులార, శిశువును గనరె ?

కలువరేకులవంటి కన్నులవాఁడు

కలిగొట్టుతరులార, గానరే సుతుని? 270

మెఱుఁ గైనబంగారు మెయిచాయవాఁడు

గురివెందతర్థులార, కొడుకును గనరె?

మదమున మీకన్న మఱి హేచ్చువాఁడు

మదపుటేనుఁగులార మాసుతుఁ డేడి?

పదపడి మీవలె బలశాలి యళఁడు

కొదమ సింగములార, కొడుకును గనరె?

వాటంపుమీపేరు వానిపే రొకటి

తేటిమన్నీలార, తేరె మాసుతుని?

పావని జాడ కన్నట్టేనే మీకు?

దాఁపక చెప్పరే తాపసులార. 280

చూపిన మీరు మాసుతు నిచ్చినట్లు,

ఆపద వారింపుఁ డని పేరుపేర
 వృక్షాల మృగముల వెస యోగివరుల
 రక్షింపుఁ డని రాజు రత్నాంగి దేవి
 దీను లై మ్రొక్కుచు, దిక్కు మీ రనుచుఁ
 'గానక కానక కన్నకుమారుఁ
 గానరే?' యనుచు నక్కానలోపలను
 నానాముఖింబుల నందను వెదకి
 వేసారి సుకపాన్న వృక్షంబుక్రిందఁ
 గాసిల్లి నిలిచి భూకాంతుఁ డచ్చోట
 వెలవెలఁ బోవుచు వెలఁదియుఁ దాను
 దల వంచి మదిలోనఁ దలపోయఁ దొడఁగె.

290

'తామసించినవాఁడు తా మ్మసి, యన్న
 సామెత నిజ మాయె! సతిమాటలకును
 గడుపునఁ బుట్టిన కసుగందు నిట్లు
 అడవిపాలుగఁ జేసె నని సాటివారు
 ఉన్నంతకాలంబు నుద్విలోపలను
 నన్నుఁ జూచినవారు నవ్వుచున్నారు.
 సరి లేని చక్కని సారంగధరుని
 మరి లేరు తనయులు మఱచి యుండంగ.

300

సాదవంటి యీపుత్రశ్లోక సాగరము.
 తుద యీది యపకీర్తి త్రోయంగఁ జాల.
 చిత్రంబుగా నీడ జీవంబు విడిచి
 పుత్రునితో ముక్తిఁ బొందెదఁ? ననుచు,

సిక వీర రత్నాంగి చేపట్టి పెనఁగఁ
జకిలి చేసినబాకు చేముట్టిఁ బూని
గ్రుద్దుకోఁ బోయినఁ 1 గుంభినీపతికి

—* రాజును ఆకాశవాణి యనుగ్రహించుట *—

పద్మగా నాకాశవాణి యిట్లనియె,
భూమిశ, యీవెట్టిబుద్ధులు మాను;
ఈమోహ మెల్ల ముం దేల లేదాయె?— 310

మునుపు ముం దెఱుఁగక మోసంబు చేసి
వెనుకనే ప్రాణంబు విడువ నేమిటికి?

నరనాథ, విను మీననాథునియొద్ద
నిరుపమగుణశాలి నీకుమారుండు
వఱుచు హరికృపా వైభవంబునను
మఱచి మిమ్ములను నెమ్మది నున్నవాఁడు.

దేవతల్ మెచ్చఁగా దినములలోన
శ్రీవిభుకృపఁ గాల్గుఁ జేతులు వచ్చి
యీలంపటలు మాన్పు. నింతలో మీరు
బాలునిఁ గనుఁగొనఁ బంతంబు వలదు. 320

స్థిర మిది నామాట శిరమునఁ దాల్చి
బురముఁ జేరుఁ డట'న్నఁ బొఱితియుఁ దాను
దామసంబుడిగి మోదమునఁ బొంగుచును
భూమిశ్వరుఁడు నిజపురమున కరిగె.

—* సారంగధరునికి కాలుసేతులు వచ్చుట *—

అంత నామునినాథుఁ డతిసంభ్రమమునఁ
జింత సేయక యున్న క్షితిపాలసుతుని
కాలుసేతులు వచ్చుక్రమము చింతించి,
నాలవదినమున నయ మొప్ప నతనిఁ
జెంగల్వకొలనిలో స్నాన మాడించి,
సింగార మైనట్టి చిత్రాసనమునఁ
గూర్చుండఁ బెట్టి, సద్గురు సదావుని
నర్చించి మంత్రయోగాభ్యాసమునను
గుడిచేత నొక పెద్ద గుండెపై వైచి
'పడకుండఁ జూడరా బాలుఁడా,' యనినఁ;
దప్పక చూడంగఁ దనమంత్రశక్తి
సప్పుడు నిర్మించె హస్తపాదములు.
మొనఁ జూపి మోదుగు మొగ్గలరీతిఁ
గనిపించె నంతంత గాల్గుసేతులును
దొలినాఁడు, మఱునాఁడు దోచెను వ్రేల్లు.
మొలకలవలె దోచె మృదు వైనగోల్లు. 330
స్థిరముగాఁ బదియెను దినముల కెల్లఁ
బరిపూర్ణ మామెను బాదహస్తములు.
మునుపటివలె మేను ¹ముప్పొంగు చున్న;
మునిపతి చూచి సమ్మోదంబుఁ బొంది,

మైని బెట్టినగుండు ప్రక్కగా దించి,
పూనినయోగంబుఁ బోలఁ జూలించి
చే యెత్తి లెమ్మని చేదండ యిచ్చి,
యోయన నడిపించె నెకపరిపాటి.

తనచేతిబె త్తము ధరణిపై వేసి,
తనుఁ గూడ ర మ్మని తరలాడ నేర్పె
గుటి చూపి బిరబిరఁ గూడ ర మ్మనుచుఁ
బటపుగఁ దనవెంటఁ బారాడ నేర్పె.
మురువుతోఁ బరనల్లు ముప్పదిరెండు
సరసంబుగా నేల సాము చేయించె.
పగలు రే యనక నీపగిదిఁ గొన్నాల్లు
తెగువతోఁ గొంకును దీటంగఁజేసి,

350

—* సారంగధరుఁడు సిద్ధుఁ డగుట *—

యం దున్నసిద్ధుల కందఱకన్న
మందుల మంత్రాల మార్గంబు లన్ని
తెలివి మీఱఁగ నుపదేశంబు చేసి,
కలిగిన తనశిష్య గణముల కెల్లఁ
బెద్దగాఁ జొరంగి పేరిటి సిద్ధి
ప ద్దిచ్చి మునికులపావనుం డనియె.
భాలక, విను నీదుభాగ్యంబువలనఁ
గాలాడఁ గలిగె. నిక్కముగ నీవ్ఱకు
మితి లేని శోకాన మీ తల్లి తండ్రి

360

వెతలఁ గుందుచు నిన్ను వెతకొచున్నారు;

పొమ్మ'ని పలికిన బుద్ధిఁ జింతించి.

సమ్మతిగాఁ బల్కె సారంగధరుఁడు.—

గురునాథ, వినుము నే ఘోర సంసార

దురితంబు లడఁగి నిదోఁషుండ నైతిఁ.

370

దల్లియుఁ దండ్రడియు దై వంబు గురువు

నెల్లభంగుల మిమ్ము నేప్రొద్దు నేను

బ్రతుతించి మీపాద పద్మము ల్గొలిచి

మని యుండ, నటకుఁ బొమ్మని సెల వీయ

వల ద'ని పలికిన వాని కి ట్లనియె.—

ఇలలోన సంసార మింద్రజాలంబు.

ధనమును భార్యయుఁ దనయు లనంగఁ

దనరిన యూషణత్రయమును మూఁడి

వదలక బహుమోహవార్ధిలోఁ జిక్కి

మద మత్స రాది పామర వృత్తిచేతఁ

380

దమవారు తమసొమ్ము తాము తా మనుచ

మమకారమును బొంది మను జీవగణము

మెలఁగెడు. నటు గాన మీవారు నిన్నుఁ

దలఁచి యేడ్వఁగ మాకుఁ దగదు నిన్నుంప.

మాకు నీపై నింత మమత పుట్టఁగను

నీ కేల లేదురా నీవారిమీఁద ?

నీమేలు గతి చెప్పి నినుఁ గన్నవారి .

బాము మాన్పుట చాల బాగు గావునను

జెప్పితి.' నన్న నాశివగురుమాటఁ
దప్పక సాష్టాంగ దండంబు పెట్టి,
మన్ననఁ బడసి సన్మార్గంబుఁ దెలిసి,
390

—* సారంగధరుఁడు పోయి తల్లిదండ్రులం గనుట *—

వన్నె చిన్నెల యోగవాగల మెట్టి,
పరమేశ్వరా యని పలుకుచు నపుడు
నరనాథు పట్నంబు నడుమను వ్రాలె.
బురజను లప్పు డద్భుతమును బొంది
పరువునఁ బోయి భూపతి కెఱిగింప;
విని యద్భుతాశ్చర్య వివశాత్తుఁ డగుచు
వనితా సమేతుఁ డై వైభవోన్నతుల
దొరలు మంత్రులు తనతోఁ జనుడేర
మురియుచు సంతోషమున నెదురేగి
400
కన్నపుత్త్రునిఁ దాను గాఁగిటఁ జేర్చి
కన్నుల నానంద కణములు రాల
మోము దప్పక చూచి ముద్దాడి మదిని
బ్రేమ. లూరంగ సంప్రీతితో నపుడు
'ఓపుత్త్రరత్నమా, యోధర్మశీల,
కాపాడు; మాయపకారంబు లెల్ల
నీమది నుంపక నిఖిలరాజ్యములు
నేమంబుతో నేలు శ్రీమూర్తి పగుచు.
అపరాధ మెంచకు.'మని తల్లి దండ్రు

యపరిమితం బైన యాత్మవర్గంబు
చనవునఁ బల్కిన సారంగధరుఁడు
వినయ వాక్యముల భూవిభున కి ట్లనియె.
రాజశేఖర, విను రాజనరేంద్ర,
రాజ వీవును నపరాధ మేమిటికిఁ?
దప్పుఁ జేసినవారి దండిరచు తెఱఁగు
తప్పదుగా రాజధర్మక్రమంబుఁ

410

సుతుఁ డని నను దయఁ జూడనందులకుఁ
గత మాయె మునుపటి కర్మశేషంబు.

మహిపాల, చిత్రాంగి మాటలచేత
మహిలోన బుధులసన్తార్థంబుచేతఁ
జాలిన శివయోగ సామ్రాజ్యలక్ష్మిఁ
బోలునే యీతుచ్చ భోగబంధకము?
కా కున్న సంసార కర్మంబునందు
మా కభీష్టము లేశ మాత్రంబు లేదు;
వసుధేశ, మిముఁ జూడ వచ్చితిఁ గాని
వసుధపాలన తపఃపరుల కేమిటికిఁ?

420

బాలు పొంద గురుఁ డిందుఁ బోయి ర మ్మనుచు
సెల వియ్య మీపాలి సేమంబు తెలియ
వచ్చితి; నా మనోవాంఛ లీడేతె.

ముచ్చ టోయెను గొంత; మును పున్న వారు 430
సుకమే కదా మనచుట్టాలు హితులు?

—* సారంగధరుఁడు చిత్రాంగిని బ్రదికించుట *—

ఒక సంశయము మది నెప్పుఁ జిత్రాంగి
రాదేల ననుఁ జూడ రాజనరేంద్ర,
పోదును శివపూజప్రొద్దాయె. ననిన,
జనపతి చిత్రాంగిచంద మంతయును
వినిపింప, విని తన వీనులు మూసి,
శివ శివా యనుమాట జిహ్వఁ బల్కుచును
నవనీశు ననియె 'నౌ నౌ! మహారాజ,

పే రెన్ని కెక్కిన పృథివీశ్వరుడవు

నారీమణులఁ జంప నాయమా యయ్య? 440

శిశుహత్యయును మఱి స్త్రీహత్య మొదలు

పశుహత్యయును మఱి బ్రహ్మహత్యయును

తగదు సేయఁగ ఘోరతరపాతకములు.

మగువ చచ్చుట యెల్ల మాచేతఁ గాదె?

వచ్చియు మగువ జీవము లీయకున్న

మచ్చెనాథుఁడు విన్న మాకు మోనంబు.

మీ కేల? చిత్రాంగి మృత యైనచోటు

మాకుఁ దెల్పుఁ డ.' టన్న మానవాధిపుఁ

చూపె. నప్పుడు మనసున లేశ మైనఁ

భాప మనక యోగబలదృష్టిచేతఁ 450

గని మది గురు పాదకమలము ల్నిలిపి,

ఘన మైనసంజీవకరణి మోపఁగ నె

జను లద్భుతముగ ముచ్చటపడి చూడ
వనిత దిగ్గున లేచి వచ్చి మ్రొక్కినను,
దీవించి యసమానధీరుఁ డై యున్న;
భూవరుఁ డరుదొందె; బురజను లెల్ల
ధరఁ జూగి సాష్టాంగ దండముల్ పెట్టి
పరిపరి విధములఁ బ్రస్తుతించుచును
భావించి యాశ్చర్యపడియుఁ బ్రత్యక్ష
దైవంబు సారంగధరుఁ డని చూడ.

460

నప్పుడు దివినుండి యఖిలదేవతలు
గుప్పిరి మందార కుసుమవర్షంబు.
ఆనందమునఁ బొంది యష్టదిక్కులును
నానాముఖంబుల నరనాథసుతుని
మహిమఁ గీర్తించి 'సమృతముగ నితఁడు
మహిఁ బుట్టె దైవ, మీ మార్గంబుఁ జేయఁ
దక్కినవారికిఁ దగదు. చిత్రాంగి
మృతిని బొందినచోటి మృత్తిక తెచ్చి
సతిని గావించెను సారంగధరుఁడు.

అపరాధిని యటంచు నామెఁ బోసక
యువకార మొనరించె నోహూ! యటంచు
సన్నుతింపఁగఁ జూచి సంభ్రమంబునన
అన్నరపతికి నిట్లని యానతిచ్చె.
గురుకటాక్షంబునఁ గోమలి బ్రతికె,
ధరణిలోపల నింద తప్పెను మాకుఁ.

470

బరిపూర్ణ మాయెను. భావంబుగోని

—* సారంగధరుఁడు రాజును దీవించి గురువుకడ కేఁగుట *—

విరసత పాసెను. విను మొకమాట,

చిత్రాంగి మముఁ గల్ల చేసినపనికి

ధాత్రీశ, మీమదిఁ దాపంబు నలదు. 480

మాకర్మనశమున మగువ కీలాగు

వా కీచ్చె దైవ మీవఱకుఁ జిత్రాంగి

పావనురాలు మీపాదంబు లాన.

దేవిగాఁ గొనుము, సందేహంబు మాను.'

అని యప్పగించి, వారందఱుఁ జూడ

ననుపమసింహాసనాసీనుఁ జేసి

యాయతపు త్రిపాత్తాభివృద్ధిగను

వేయుమాటల వంశవృద్ధిఁ బెంపార,

దీవించి వారిచే, దీవన లంది,

వాసి కెక్కినతాను వై భవోన్నతుల 490

సెలవు గైకొని నిజాశ్రమమున కరిగె.

సలలిత సౌందర్య సద్గతిచేత

జననాథుఁ డత్యంత సంతోషమునను

వనిత లిద్దఱు వశవర్తిత మెలఁగఁ,

జప్పన్న దేశాల జనపతుల్గొలువ

నెప్పటివలె రాజ్య మేలుచు నుండె.

సారంగధరుఁ డంతఁ జని గురునాథుఁ

జేరి సాష్టాంగంబుఁ జేసినఁ జూచి

మునిసాధుఁ డానందమున రాజసుతుని
 వినయంబునకు మెచ్చి వేడ్క నిట్లనియెః 500
 వసుధేశతనయ, మీవారు చుట్టముల
 కుశలమే? చిత్రాంగి కుశలమే? యనినఁ,
 దనవారిమేలు చిత్రాంగి శేయంబు
 వినిపించి మ్రొక్కిన; విని మునీశ్వరుఁడు
 సదయుఁ డయ్యును వాని సామర్థ్యమునకు
 మది మెచ్చి, 'రాజకుమారకా, నీదు
 పుణ్యంబు కీర్తి సంపూర్ణ మై జగతి
 గణ్య మై నిలుచును గలకాల మెల్ల.
 వాసి నీశ్వరు కృప వటల నిచ్చోట
 మాసేవఁ జేసి నెమ్మది నుండు;' మనినఁ 510
 జింత లన్నియుఁ బాసి సిద్ధులఁ గలసి
 సంతోషమున నుండె సారంగధరుఁడు.
 అప్పన్న చెప్పిన యాప్రకారమున
 నెప్పుగా నీకృతి యొనరించినాఁడ.
 శంభునినరమున జగతి బాణాల
 శంభువాసుండ. నీస్వచ్ఛరితంబుఁ
 జదివిన వ్రాసిన జనులను నెల్ల
 సదయుడై కరుణించు సర్వేశ్వరుండు. 518

